

ՀԱՅՅԵՐՆԵՒ ՀՆՉՈՒՅԹՆԵՐԻ ԿԱՊԱԿՑԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՐԱՅԻՆ ԵՎ ԱՐՏԱՍԱՆԱԿԱՆ ՄԱԿԱՐԴԱԿՆԵՐՈՒՄ

Խոսքային հաղորդակցության իմաստակիր միավորների կազմությանը հնչյունները մասնակցում են տարբեր միացություններով ու հաջորդականություններով: Հնչյունակապակցությունները փաստորեն մեկ բառի սահմանում հանդես եկող գծային շարքի հնչյունական կանոնական իրացումներ են: Բառերի կազմում հնչյունակապակցությունները ունեն որոշակի կազմություններ և կարող են տարբերվել ըստ դիրքի: Այս առումով էլ սահմանազատում են բառասկզբական, բառամիջյան և բառավերջյան հնչյունակապակցություններ: Հնչույթների որոշ հաջորդականություններ շատ սովորական են լեզվի համար և խիստ հաճախական, մյուսները հազվադեպ են, իսկ առանձին հնչույթներ լիովին բացառում են միմյանց: Լեզուները տարբերվում են միմյանցից ոչ միայն հնչույթային համակարգի մեջ մտնող միավորների նյութական կազմով, այլև նրանց կապակցելիության միջոցներով ու եղանակներով: Այս պատճառով էլ առանձին լեզուներում հնչյունակապակցությունները տարբերվում են իրենց տեսակներով և քանակով:

Ժամանակակից հայերենի հնչյունակապակցությունների ուսումնասիրության համար որպես ելակետային միավորներ վերցրել ենք բառեր, որոնց հրեք դիրքերում գործառվում են մեկից ավելի հնչյունների հաջորդականություններ: Սովորաբար, երբ խոսում ենք հնչյունակապակցությունների մասին, նկատի ունենք հնչյունական որոշակի հատկանիշներով վանկի կազմում միավորված հնչույթների խմբեր, մինչդեռ հնչյունակապակցությունները բառում նաև վանկերի սահմանաբաժանում հանդես եկող հնչույթների հաջորդականություններն են, որոնք կարող են ֆիզիկական-ձայնաբանական տեսակետից մեկ ամբողջություն չներկայացնել: Այս առումով, եթե հայերենի հնչյունական շղթայում միմյանց հաջորդում են երկու կամ ավելի ձայնավորներ և հայտնի է, որ նրանք չեն կարող հանդես գալ մեկ վանկի սահմաններում, ապա այդ կազմությունները կարելի է դիտել միայն հնչույթակապակցությունների, իսկ եթե գրային ձևը նկատի ունենանք միայն տառակապակցությունների մեջ:

Հայերենի տառակապակցութիւնների ամբողջական քննութիւնը այն հիմքն է, որի վրա պետք է կառուցվի հայերենի հնչյունակապակցութիւնների համակողմանի ուսումնասիրութիւնը: Իր հերթին տառակապակցութիւնների բնորոշ տեսակների բացահայտումն ու դասակարգումը պետք է դիտել որպէս հայերենի հնչյունային միավորների արտահայտման գրային եղանակի՝ գրաբանութեան բաժիններից մեկը: Նշենք, որ գրաբանութիւնը հայոց լեզվի կառուցվածքում առաջին անգամ քննել է ակադ. Գ. Բ. Զահուկյանը «Ժամանակակից հայերենի տեսութեան հիմունքները» աշխատութիւնում, ընդ որում մանրամասնորեն տրվում են գրանշանների արտահայտաբանական համակարգը, հնչույթների ու գրութիւնների փոխհարաբերութիւնը և այլն:

Մեր ուսումնասիրութեան մեջ տառակապակցութիւն հասկացութիւնը, բնականաբար նաև տերմինը, տարբերվում են մինչև այժմ ընդունված ըմբռնումից: Սովորաբար տառակապակցութիւն ասելով նկատի ունեն գրային մի քանի նշանների օգտագործումը մեկ հնչույթ արտահայտելու համար, ինչպէս ասենք անգլերենի շ-ն [sh] կամ հայերենի ու-ն, որը գրաբարում երկու առանձին տառերի ո-ի ևւ-ի կապակցութիւն էր, իսկ համաժամանակյա կտրվածքում, երբւ-ը որևէ առանձին հնչույթի չի համապատասխանում, պետք է դիտել մեկ տառ մեկ հնչույթի համար: Տառակապակցութիւնների ու հնչյունակապակցութիւնների տարբերակման մեջ էական դեր են խաղում բառում հնչյունափոխական երևութիւնները, ինչպէս նաև գրութեան մեջ ը գաղտնալանկ ձայնավորի բացակայութիւնը:

Տառակապակցութիւնների քարտադրման համար որպէս հիմնական աղբյուր ծառայել է է. Աղայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարանը», մասնակի դեպքերում օգտագործել ենք նաև Հ. Բարսեղյանի «Հայերեն ուղղագրական-ուղղախոսական, տերմինաբանական բառարանը», ՀՍՍՀ ԳԱ լեզվի ինստիտուտի հրատարակած «Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարանը», «Հայոց լեզվի հանգաբառարանը»:

Տառակապակցութիւնների հնարավոր տիպերը ներկայացվում են մեկական բառ-օրինակներով: Սա բնականաբար չի տալիս առանձնացված տեսակների հաճախականութեան բուն արժեքները ինչպէս բառարանում, այնպէս էլ խոսքային գործունեութեան մեջ:

Քարտագրվել են ինչպէս ձայնավորական նշանների հնարավոր բոլոր զուգորդութիւնները երեք դիրքերում՝ բառասկիզբ, բառամեջ և բառավերջ, այնպէս էլ բաղաձայն տառերի հնարավոր բոլոր հաջորդականութիւնները երկու ձայնավորների շրջապատում: Ընդ որում, եթե քար-

տագրվել են և դիտարկվել բառասկզբական և բառավերջյան բոլոր կապակցութիւնները, ապա բառամիջում բաղաձայնական հաջորդականութիւնները պարզելու համար սահմանափակվել ենք մինչև վեց վանկ պարունակող բառերով:

Նման մոտեցումը փաստորեն հնարավորութիւն է տալիս ընդգրկելու հայերենի բառային մակարդակում հանդիպող հնարավոր բոլոր տառակապակցութիւնները, քանի որ վեցից ավելի վանկեր պարունակող բառերում կրկնվում են մինչև այդ հանդիպած տառակապակցութիւնների տեսակները: Որպեսզի պարզ լինի, թե ինչպես է կատարվել բառամիջյան տառակապակցութիւնների (բաղաձայնական) քարտագրումը ասենք հետևյալը: Նախապես բառարանում դիտարկվել են այն բոլոր տառակապակցութիւնները, որոնք հանդես են գալիս երկրորդ վանկում: Ավելի ճիշտ՝ առաջին ձայնավոր նշանակող տառից հետո մինչև հաջորդ ձայնավոր նշանակող տառի միջև եղած բաղաձայնական հաջորդականութիւնը, ընդ որում հաշվի են առնվում նաև այդ հատվածը սահմանափակող ձայնավորների տեսակները: Այս աշխատանքն ավարտելուց հետո դիտարկվել են բառերի երկրորդ ձայնավորից հետո մինչև երրորդ ձայնավորը ընկած հատվածները, որոնք նույնպես քարտագրվել են և համեմատվել նախորդների հետ:

Այստեղ արդեն, եթե հանդիպել են նույնութիւններ, ապա վերջիններս որպես առանձին տիպեր բացառվել են և ավելացվել են մինչև այդ չհանդիպած նոր տեսակները: Նման գործողութիւնները բառարանի վրա կատարվել են մինչև վեցերորդ ձայնավորական նշանը պարունակող բառերի նկատմամբ: Ամեն մի հաջորդական անցում նշանակում է մեկ անգամ ևս ծայրից ծայր նայել ողջ բառարանը:

Տառակապակցութիւնը ներկայացվում է գրական կանոնական օրինակով: Նման բառաձև չգտնելու դեպքում ներկայացվող օրինակը աստղանիշով առանձնացվում է, իսկ աղյուսակներում առնվում փակագծերի մեջ: Այս ձևով դանազանվում են նաև բառարանում չհանդիպող, բայց կենդանի խոսքում հնարավոր (հանդիպում են այլ կարգի գրավոր տեքստերում) տառակապակցութիւնները: Ասենք՝ չ ժխտական ածանցը կարող է գործառնվել հայերենի այբուբենի գրեթե բոլոր տառերով սկսվող բառաձևերի հետ՝ ինչպես ծ և ծ տառերից առաջ՝ չծպտալ, չծամել բառերում, մինչդեռ բառարանում չ տառով սկսվող բառերի մեջ նման տառակապակցութիւններով սկսվող օրինակներ չկան:

Տառակապակցութիւնները առանձնացնելիս մենք ամենից առաջ նպատակ ենք ունեցել գտնելու դրանց հնարավոր տիպերը, մի կողմ թողնելով սրանց գործառական ծանրաբեռնվածության հարցերը:

Հայերենում համեմատաբար փոքր տոկոս են կազմում ձայնավորական հաջորդականությունները բաղաձայնական հաջորդականությունների համեմատությամբ: Երկու և ավելի ձայնավորներ հնչական մակարդակում հանդես չեն գալիս մեկ վանկի սահմաններում, այսինքն հայերենում չկան երկբարբառներ: Ձայնավորի երկարացումը (տևողության մեծացումը) հայերենի հնչույթային համակարգի համար տարբերակիչ հատկանիշ չէ, այլ խոսքով նույն բառաձևում չկա երկար և կարճ ձայնավորների իմաստային հակադրություն: Երկարացումը որպես իմաստային հակադրության եզր հանդես է գալիս նախադասության հաղորդակցման տիպերի սահմանազատման, ինչպես և զգացական շեշտերի ընդգծման համար:

Բառասկզբում ձայնավորական հաջորդականությունները սակավաթիվ են: Բառապաշարում սրանք հիմնականում ձայնարկություններ նշանակող բառերն են և համեմատաբար ուշ շրջանում արմատացած փոխառությունները: Նախ տառակապակցությունների մասին: Ձայնավոր-ձայնավոր հաջորդականություն ունեցող կապակցություններում առաջին վանդակը զբաղեցնող տառերից ամենից ավելի գործուն են օ և է ձայնավորները, որոնք հանդես են գալիս 4 կարգի միացություններում: Նշենք, որ այս դիրքում ոչ մի ձայնավոր նշան չի ծածկում ողջ ձայնավորական համակարգը, այսինքն միացությունների թիվը չի հասնում առավելագույնին՝ 6-ի: Բառասկզբի դիրքում ա ձայնավոր նշանին կարող են հաջորդել ե, ո, ու տառերը՝ աեռախումբ, աեռալիճամիկա, աոռիստ, առտա, առվ, առվեճա, առտաղաֆե բառերում, ինչպես նաև է-ն աէլ՝ ատոմային էլեկտրակայան նշանակող կապակցության հապավումային ձևում:

Բառասկզբում օ նշանը կարող է կրկնվել, ինչպես նաև ունենալ ա, ի, է տառերով հաջորդականություններ: Բառարանում օ կրկնակ գրություն ունեն օօ և օօֆ ձայնարկությունները: Օա հաջորդումը առկա է օազիս բառում, իսկ օի՝ օին, օիգիում բառերում:

Բառասկզբի ո նշանին հաջորդում է ե միայն արևմտահայերեն ոեվէ բառում: Այստեղ մենք բառասկզբում փաստորեն ձայնավորական հաջորդականություն չունենք հնչական մակարդակում, քանի որ այս բառը շատ հաճախ հնչվում է [վօեվէ] ձևով:

Հայերենի համար բնորոշը բառասկզբում է ձայնավոր նշանով սկսվող կապակցություններն են: Ձայնավոր է-ին հաջորդում են ա, ի, ու տառերը՝ էարան, էակ [էա], էի, էիւ [էի], էութուն [էու] կազմություն-

ներում և միայն մի կազմութեան մեջ գործածվում են էս հաջորդականութիւնը՝ էռլյան տալիդ բառակապակցութիւնում:

Բառասկզբում ի ձայնավորին հաջորդում են ո և է տառերը գերազանցապես փոխառյալ բառերում: Այսպիսիք հանդիպում են իոն, իոնացում [իո] և իեռզլիֆ բառերում: Սրանցից վերջինը՝ իե-ն փաստորեն բառասկզբական հաջորդականութիւն չէ, քանի որ գրական լեզվի համար կանոնականը հիեռզլիֆ բառն է՝ բառամիջյան դիրք:

Համեմատաբար սակավաթիվ են բառասկզբում ու + ձայնավոր պարունակող ձևերը: Սրանք հիմնականում բացականչութիւններ արտահայտող բառեր են: Մի դեպքում բառարանում տրված է ո՛ւա բառակը, որպես ինքնաթիռի հանած հոնդիւնի նմանաձայնութիւն, մի այլ դեպքում հանդիպում ենք ուո՛ւ բառակին, որպես գոհունակութեան, զարմանքի, հիացմունքի արտահայտութիւն նշանակող բացականչութիւն: Բառարանում տեղ է գտել նաև ուաոտ տարբերակային ձևը, որի փոխարեն գրական հայերենի համար կանոնական է համարվում վաոտ-ը՝ նույն նշանակութեամբ:

Հայերենին հատուկ չեն բառասկզբում ը և հաջորդող ձայնավորով կազմութիւններ: Թեև բառարանում կա ըն՛ն տարբերակային ձևը, սակայն գրական հայերենի համար կանոնական են դիտվում է՛ն, ը՛ն բացականչութիւնները՝ նույն նշանակութեամբ:

Եթե հաշվի առնենք բառարանում գեթ մեկ անգամ գործածվող բոլոր տարբերակային ձևերը, ապա բառասկզբնական ձայնավորական հաջորդականութիւնների աղյուսակը կարելի է ներկայացնել հետևյալ տեսքով.

I դիրք	ա	օ	ու	է	ի	ը
II դիրք	ե ո ու է	(ե) ա օ ի	ա ու	ա ի ո ու	ո (ե)	(ե)

Աղյուսակում շեղ փակագծերի մեջ նշվում են տարբերակային ձևերը:

Եթե բացառենք եզակի կազմութիւնները, գրական լեզվի համար ոչ-կանոնական տարբերակային ձևերը և բացականչութիւնների մոտավոր հնչումը արտահայտող գրային ձևերը, ապա բառասկզբական ձայնավորական հաջորդականութիւնների պարզեցված աղյուսակը հետևյալ տեսքը կունենա.

I դիւթ	ա	օ	է	ի
II դիւթ	է օ ու	ա ի	ա ի ու	օ

Բառասկզբնական ձայնավորական հաջորդականութիւնների իրացումը հնչական մակարդակում, այսինքն ձայնավորական հնչյունակապակցութիւնների գործառութիւնը խոսքում անհամեմատ քիչ միացութիւններ են ենթադրում, քանի որ երկու և ավելի ձայնավորներ իրենց լիահունչ տարբերակներով չեն կարող հանդես գալ մեկ վանկում և նույնիսկ տարբեր վանկերի բաժանվելու դեպքում էլ կից ձայնավորների արանքում հաճախ հանդես է գալիս յ հորանջը: Բառասկզբում ձայնավորական հաջորդականութիւններ ունեցող բառերի արտաբերութիւնը միասնական չէ և շատ հաճախ միևնույն բառը տալիս է արտասանական տարբերակներ, ընդ որում դժվար է սրանցից որևէ մեկին գերապատուիթիւն տալ: Համեմատաբար կայուն և տարբերակային ձևեր չընդունող միացութիւններ են ստացվում, երբ բառասկզբական ձայնավորական կապակցութիւնը սկսվում է ա հնչյունով: Այսպես գրական հայերենում տարբերակային ձևեր չեն տալիս և ձայնավորների արանքում բաղաձայնական հենարան չունեն օ և ու ձայնավորներով հաջորդող առիստ, առտա, առլ, առտողաֆե, առտ բառերը: Վերջին բառը ժարգոնային հընչմամբ արտասանվում է [ավուտ]: Տարբերակային ձևեր են ստացվում, երբ ա ձայնավորին հաջորդում է է ձայնավորը: Այսպես աեռո բաղադրիչով կազմված բառերում արտաբերական մակարդակում ունենք ինչպես [աէրօ] և [այէրօ], այնպես էլ [այրօ] հնչումը (հմմտ. աերոակումբ, աերոդինամիկա, աերոդարոց, աերոզոլ, աերոմեխանիկա, աերոեկաուհանում, աերոստատիկա և այլն): Հ. Բարսեղյանի վերը նշված բառարանում կանոնական են համարվում միայն [աէրօ] հնչմամբ ձևերը:

Հնչման տարբերակային ձևեր են կազմվում օ-ի հաջորդականութիւնով գործառնող բառերում: Այսպես երկակի հնչում ունեն օին [օին] և [օյին] և օիդիում [օիդում] և [օյիդում] բառերը: Վերջինս ունի նույնիսկ գրութչան կրկնակի ձև [օիդում] և [օյիդում] (տես՝ Հ. Բարսեղյանի բառարանը):

Օազիս բառը, ինչպես և օօ՝ ու օօ՝ֆ ձայնարկութիւնները պահպանում են հնչման և գրութչան միատնականութիւնը:

Այստեղ մենք չենք անդրադառնում եանաուդ (հակինթ) և եանուդ (հրեա) ձևերին, քանի որ մի կողմից սրանք գրական հայերենի բառեր

չեն և մյուս կողմից չենք կարող դիտել խոսքային մակարդակում որպես-
բառասկզբական ձայնավորական հաջորդականություններ:

Ժամանակակից հայերենի համար տարածված բառաձևեր են կազ-
մում է ձայնավորով և մեկ այլ ձայնավորով սկսվող կապակցություն-
ները: Զայնավորական հաջորդականությունների հնչումը այս դիրքում
նույնպես միասնական չէ: Գրական հայերենի համար կանոնական պետք
է համարել էա հաջորդականությամբ սկսվող բառերում արտաբերական
կրկնակ ձևերի կիրառությունը հետևյալ բառերում՝ էակ [էակ] և
[էյակ], էաբան [էաբան] և [էյաբան], էապես [էապես] և [էյապես]
և այլն: Հստակ չէ նաև արտաբերությունը էական բայի էի, էիր, էինք,
էիք, էին ձևերում: Նույնն է վիճակը նաև էություն բառի դեպքում, թեև
Բարսեղյանի բառարանում կանոնական է համարվում միայն [էյու-
թյուն] հնչաձևը:

Հայերենը հին շրջանում ի ձայնավորին հաջորդող մեկ այլ ձայնա-
վորով սկսվող բառեր չի ունեցել: Եթե մի կողմ թողնենք իբրոզլիֆ ոչ
կանոնական ձևը, ապա ուշ շրջանի փոխառությունները կազմված են գե-
րադանցապես իռն բաղադրիչով՝ իռնանալ, իռնալորտ, կամ իռնալորտ,
իռնիտ, իռնացում և այլն: Այս կազմությունների հնչումը նույնպես կա-
րելի է համարել ոչ միասնական: Թեև Բարսեղյանի բառարանում այս
բառերի հնչման միակ կանոնական ձև է դիտվում [իյոնը]-ը, սակայն
գրական հայերենի համար ընդունելի պետք է համարել նաև կից ձայ-
նավորների հատուկների սահուն անցումները, միասնական արտաբե-
րությունը: Այս դեպքում ևս մենք այն չենք համարում մեկ վանկ, այլ ձայ-
նավորները բաժանվում են տարբեր վանկերի վրա, իսկ արտաբերու-
թյամբ հնարավոր է մեկ շնչով մեկից ավելի վանկեր միավորել: Այս և
համանման դեպքերում նկատելի է գրավոր ձևերի ետադարձ ազդեցու-
թյունը բանավոր խոսքի վրա, քանի որ բառապաշար այս ձևերը մուտք
են գործել գերազանցապես գրային ճանապարհով: Իմաստային առումով
էլ բառային հակադրություններ չեն առաջանում: Մյուս կողմից նման
բառերի օգտագործումը առավել հատուկ է տարբեր մասնագիտական
կողմնորոշում ունեցող անձանց, որոնցից շատերը հասկացությունների
հետ միաժամանակ փոխանցում են փոխատու լեզվում առկա այդ և
նման բառերի հնչումը:

Ինչպես բառասկիզբը, այնպես էլ բառավերջը նպաստավոր դիրք չէ
ձայնավորական կուտակումների համար: Այս դիրքում ևս համեմատա-
բար փոքր թիվ են կազմում ձայնավորական հաջորդականությունները և
հայտնի է, որ գրաբարում ե և ո ձայնավորները նույնպես հանդես չեն
գալիս բառավերջում, իսկ ա-ն և ո-ն ունեն սակավաթիվ կիրառություն-
ներ՝ ա) բայերի հրամայականի որոշ ձևերում (գրիր), հաստ

(հասցրու), մի քանի դերանուններում՝ սա, դա, եա, քո, բ) օտար հատուկ անուններում՝ Շաղիտա, Կատինա և այլն, գ) անա, ապա բառերում: Սովորաբար այդ ձայնավորներից հետո, որպես կանոն, բառավերջում հանդես է գալիս յ ձայնորդը, օրինակ՝ ընծայ, ծառայ, երեկոյ, և այլն:

Ժամանակակից գրական հայերենում ևս հազվադեպ են բաց վանկով ամփոփվող այն բառերը, որոնց վերջին ձայնավորին նախորդում է մեկ այլ ձայնավոր: Նկատելի է, որ բառավերջյան ձայնավորական կապակցություններ ունեցող բառերի մեծ մասը պատկանում է ուշ շրջանի փոխառությունների թվին:

Բառավերջում առ հաջորդականություն կա միայն երկու բառում՝ կակաո և մակաո: Կակաո բառը համեմատաբար լայն տարածում ունեցող բառերի մեջ է մտնում, ու թեև գրական հայերենի համար հնչումը համապատասխանում է գրությանը, սակայն առանձին բարբառախոսների մոտ այն հնչում է որպես [կակալո], երբեմն նույնիսկ [կակալո]: Մակաո բառը, որի համար բառարանը տալիս է երկու նշանակություն՝ 1. երկարապոչ թութակների տեսակ և 2. մոլի թղթախաղի տեսակ, կենդանի խոսքում հազվադեպ է հանդիպում: Միայն մեկ բնաձայնական բառում՝ միառ, ունենք ձայնավորական իառ շարքը: Այս բառի հնչումը կարող է լինել ինչպես [միյառ], այնպես էլ [մյառ]:

Ձայնավորական ուս հաջորդականություն կա միայն բոա բառում, որի հնչումը համապատասխանում է գրությանը: Մենք կարող ենք որպես բառավերջյան ձայնավորական հաջորդականության տեսակ առանձնացնել ռե կապակցությունը, եթե նկատի ունենանք «Հայոց լեզվի հանգաբառարանում» վկայված ալոն բառը, սակայն հայերենի գրեթե բոլոր բառարաններում այն ներկայացված է հավել բառով: Միակ օրինակը թերևս ուշ շրջանում փոխառյալ կանոն [կանոն] բառն է:

Հայերենում լայն տարածում են ստացել բառավերջյան եա տառական կապակցությամբ կազմված բառերը, ինչպես իդեա, հրեա, անսամբլեա, էպոպեա և այլն: Հնչական մակարդակում սրանց արտաբերության մեջ կան որոշակի տարբերություններ: Առավել գործածականը թերևս (էյա) արտաբերությունն է, սակայն կան նաև գրավոր ձևին համապատասխանող պարբերություններ, ինչպես և ե>յ հնչյունափոխությամբ բառեր՝ [իդյա], [հրյա]:

Բառավերջյան իա, իո ձայնավորական հաջորդականություններ ունեցող բառերը հայերենի ընդհանուր բառացանկում համեմատաբար ընդգրկված քանակ են կազմում: Սրանց մեջ մտնում են բազմաթիվ փո-

1 Տե՛ս Ա. Ա. Աբրահամյան, Գրաբարի ձևնարկ, Երևան, 1964, էջ 4:

խառշալ հատուկ և հասարակ անուններ՝ Մաքիա, Լիա, Ասիա, Ավստրա-
լիա, Իտալիա, զվարդիա, էներգիա, էլեգիա, շիա, ռադիո, մեդիո, աբիո,
ադաշիո և այլն: Այս տառակապակցությունների արտասանությունը
նույնպես միասնական չէ և գրական հայերենի համար օրինաչափ պետք
է համարել մի շարք բառերի արտասանական տարբերակների գոյությունը:
Այստեղ մենք չենք քննում այն հարցը, թե այս կամ այն բառի հնչա-
ձևը ինչպես է առաջացել: Արդյոք բառը առաջին անգամ գրական լեզվին
է անցել գրային թե բանավոր ճանապարհով: Մաքիա, Լիա անձնանուն-
ների որպես կոչական արտասանության ժամանակ շեշտը ընկնում է ի
ձայնավորի վրա և ավելի հստակ է այդ բառերի գրային արտասանու-
թյունը: Ընդհանրապես ձայնավորական իա և իո հաջորդականությամբ
վերջացող բառերի մեծ մասին հատուկ են ի> չ հնչյունափոխությունե-
րը՝ [իտալյա], [զվարդյա], [էներգյա], [էլեգյա] [տրիյո], [մեդյո],
[ադաշյո], [ռադյո], երբեմն յ ձայնորդը հայտնվում է կից ձայնավոր-
ների արանքում [Մարիյա], [Լիյա], [Շիյա], [տրիյո] և այլն: Եռակի
ձայնավորական հաջորդականություն ունի ավելուիա բառի բառավերջը,
սակայն հնչական մակարդակում ձայնավորական կապակցությունը վե-
րանում է՝ [ալելուլյա]: Փաստորեն այստեղ չկա նույնիսկ կրկնակ ձայ-
նավորական հաջորդականություն: Զայնավորական հաջորդականություն
չկա նաև կոնֆեռանսիե [կոնֆեռանսյէ] բառում (Բարսեղյանի բառա-
րան), Աղայանի բառարանը տալիս է կոնֆեռանսյե գրությունը:

Բառավերջյան ձայնավորական այն հաջորդությունները, որոնք
սկսվում են ու ձայնավորով գրեթե չեն ենթարկվում հնչյունափոխության
և գրական հայերենում ունեն գրային և արտասանական իրացումների նույ-
նություն: Ընդհանրապես ո և ու ձայնավորներին խորթ է քմայնացումը գը-
րական հայերենում և շրթնայնացման հետևանքով գրական հայերենում
նկատելի է վ-ական անցումնային բաղաձայնի առկայություն կամ փո-
խարինում: Այսպես ամպլուա և բուրժուա բառերից վերջինը խոսակցա-
կան լեզվում ունի երբեմն [բուրժվա] արտասանական տարբերակը:
Բարսեղյանի բառարանը տալիս է մի բառ, որտեղ ու-ին հաջորդում է ն
տառը՝ ասեկուե (խոսակց.) նմուշով, որը սակայն գրական հայերենի
գործածական բառերի թվին չի պատկանում:

Ինչպես երևում է բերված օրինակներից բառավերջյան ձայնավո-
րական հաջորդականությունները հայերենի համար պակաս բնորոշ են,
իսկ հնչական մակարդակում նրանք փաստորեն չունեն սերտ միասնու-
թյուն, քանի որ հնչաբառում բաժանվում են տարբեր վանկերի և եթե
միավորվում են մեկ հնչյունակապակցության մեջ, ապա միայն բաղա-
ձայնական հենարանի միջոցով:

Հայերենի բառավերջյան ձայնավորական հաջորդականությունները կարելի է ներկայացնել հետևյալ աղյուսակով:

I դիրք	ա	օ	է	ու	ի
II դիրք	օ ու	ա է	ա	ա է	ա օ (է)

Եթե բացառենք գրական հայերենում հզակի կիրառությամբ գործածվող միաու, կառե բառերը և նրա համար անհարիր ալոն, ասեկուն բառերը, ապա կարելի է ասել, որ հայերենում ձայնավորական հաջորդականություններ ունեցող բառերը ամփոփվում են միայն ա և օ հնչյուններով:

Բառավերջյան ձայնավորական հաջորդականությունների կազմությանը չի մասնակցում ր ձայնավորը:

Բառասկզբյան և բառավերջյան ձայնավորական հաջորդականությունները սովորաբար կազմվում են միայն երկու միավորներից և հաղվադեպ են երեք ձայնավորով կազմությունները:

Ձայնավորական հաջորդականությունները առավել բնորոշ են բառամիջի դիրքին՝ գլխավորապես բարդ և ածանցավոր բառերին: Պատմականորեն այս բառերի գերակշիռ մասը պատկանում է ուշ շրջանում կատարված փոխառությունների թվին: Ձայնավորական հաջորդականությունների տեսակներն ու քանակը բառամիջում անհամեմատ գերազանցում են բառասկզբյան և բառավերջյան կապակցություններին: Բառամիջում ձայնավորական հաջորդականություններ են կազմում հայերենի ձայնավորական ենթահամակարգի բոլոր միավորները, բացառությամբ ր ձայնավորի, որը թեև մասնակցում է ձայնավորական հաջորդականությունների կազմությանը, սակայն նրանով շարքը չի սկսում:

Ինչպես բառասկզբում և բառավերջում, այնպես էլ բառամիջում ձայնավորական հաջորդականությունները գրության և արտասանության միասնություն չունեն և բազմաթիվ դեպքերում հավասարապես գրական հայերենի համար կիրառվում են առանձին տարբերակային ձևեր:

Ստորև տրվում են հայերենի բառամիջյան ձայնավորական հաջորդականությունների տեսակները՝ ըստ շարքում առաջին տեղը զբաղեցնող ձայնավոր նշանի.

Ա. ձայնավորով սկսվող հաջորդականություններ

առաֆառնա, հաուրից, նոկաուտ, ռաունդ, սկաուտ, գլաուկոմա՝ արտասանությունը համապատասխանում է գրությանը:

ան—մանստրո, ջերմաէլէկտրական, ամենաերկար՝ արտասանությամբ այս հաջորդականության մեջ ևս կան զանազանություններ: Թեև գրական հայերենի համար կանոնական է համարվում գրության մեջ բառամիջյան դիրքում ե նշանի համար է հնչումը, սակայն այն ոչ բոլոր դեպքերում է պահպանվում: Այսպես ամենաերկար, ամենաերջանիկ, ամենանաեղուն բառերի համար թերևս գրական պետք է համարել յ միջնորդավորված բաղաձայնով արտասանությունը [ամէնայէրկար], [ամէնայէրշանիկ], [ամէնայէռանդուն]: Մանստրո բառը ևս ունի բացի գրությանը համապատասխանող ձևից արտասանական [մայէստրո] տարբերակը:

աի—նաիվ, պրոգաիկ, կոկաին, աբխաիկ բառերում գրությանը համապատասխանող հնչաբառերի կողքին լայնորեն տարածված են և ընդմիջարկված յ-ով տարբերակները՝ [նայիվ, պրոգայիկ, կօկային, աբխայիկ]: առ—բառքաբ, կառլին բառերում պահպանվում է գրային արտասանությունը, անորակ, անորոշ ածանցված բառերում որակ և որոշ բառերի բառասկզբային վօ հնչումը փոխվել է օ-ի, մինչդեռ կարգաորակ, ամենավորոշակի, ամենաորակյալ, անոտ բառերում գրական պետք է համարել վօ-ով արտասանությունը՝ [կարգավօրակ], [ամէնավօրոշակի], [ամէնավօրակյալ], [անվօտ], այսինքն գրության և արտասանության համապատասխանության միտումը իր լիակատար գործածությունը չի ստացել:

աա—ամենաարագ, սաամերեն, դօսաաֆական, էլէկտրաարդուկ՝ կենդանի խոսքում երբեմն ա-երը միաձուլվում են, տալիս մի երկար ա՝ հատկապես արագ խոսքում: Հիմնականում բառերում պահպանվում է գրությանը համապատասխանող արտասանությունը:

ար—ջերմարեղունիչ, ամենարեղունակ բառերում ձայնավորական հաջորդականության մեջ որոշակի հնչյունափոխական երևույթներ չեն նրկատվում և պահպանվում է գրության ու արտասանության միասնությունը:

Օ ձայնավորով սկսվող հաջորդականություններ

ոա—աերոակումբ, ավտոադետ, կոալիցիա, ֆոտոալբոմ՝ ձայնավորական այս հաջորդականությունն ունեցող բառերում պահպանվում է գրության և հնչման համապատասխանությունը: Հայերենում օ և ա ձայնավորները ուժեղ են և սովորաբար հնչյունափոխության չեն ենթարկվում: օի—ադենդիդ, աստերոիդ, եերոիկա, սինուսոիդ: Այս բառերում, թեև հիմնականում պահպանվում է գրության և արտասանության նույնությունը, սակայն ի ձայնավորի արտաբերության սկզբում կարող է ան-

ցումային գոտում առաջանալ յ-ակերպ հնչյուն: Հայերենին ընդհանրապես խորթ չէ ի>յ հերթագայությունը:

ռո—գոռաեխնիկ, կոռպերատիվ, կոռդինացիա, ագրոօդերևույթաբանական բառերում կրկնակ օ հնչյունը առավել հստակորեն պահպանվում է այն բարդություններում, որոնց բաղադրիչների մասին խոսողը ունի հստակ պատկերացում: Ասենք ագրո և օդերևույթաբանական բաղադրիչների միջև կարող է անցնել հնչյուն ընդհատումով վանկային սահման, բացի այդ՝ բարդության երկրորդ բաղադրիչը կարող է ունենալ երկրորդական շեշտ: Մինչդեռ գոռաեխնիկ, կոռպերացիա կոռպերատիվ բառերում հանդես է գալիս երկար օ, երբեմն նույնիսկ պարզապես սովորական օ և այսպիսի հնչյունը գրական կանոնի խախտում չէ:

ռե—պոեմ, պոետ, ավտոեթեկություն, հիդրոէներգիա, ֆոտոէլեմենտ: Ձայնավորական այս հաջորդականությունն ունեցող բառերը ունեն արտասանական տարբերակներ [պօէտ] և [պօյէտ], [պօէմ] և [պօյէմ], որոնք հավասարապես կարող են դիտվել որպես գրական հայերենի կանոնական հնչաձևեր: Այն բարդ բառերում, որոնց երկրորդ բաղադրիչը սկսվում է գրային է նշանով, արանց միջև յ ձայնորդը չի գործառնում [հիդրօէներգյա]:

ռու—ջուղ, կլուռնադա, անշուռս, սոռս բառերում պահպանվում են գրության համապատասխանող արտասանություններ, քանի որ օ ձայնավորի ելքի դիրքը համընկնում է ու ձայնավորի արտաբերության սկզբնական դիրքին:

որ—աղիքընդունիչ, ֆոտոընդունիչ տիպի բառերում ձայնավորական հնչյունափոխություն չի նկատվում արտասանության լիակատար ոճում:

է ձայնավորով կազմություններ

եա—այժմեական, արամեական, արեալ, իդեալ, քեաբար բառերում հանդես եկող ձայնավորական հաջորդականությունը միշտ չէ, որ պահպանում է գրության և հնչյուն համապատասխանությունը: Անցման գոտում հաճախ առաջանում է յ ձայնորդի բնորոշ պատկերը, որը տարբեր իրացումներ է ունենում առանձին բառերում: Այսպես ունենք է>յ լիակատար փոխարինում իդեալ [իդյալ] բառում, գրական տարբերակային ձևեր արամեական [արամէական] և [արամէյական] բառում և որոշակի տեքստերում պետք է խուսափենք բաղաձայնական կազմությունից իմաստի թեւադրանքով՝ քեաբար [թէաբար], քեյաբար [թէյաբար] չհասկանալու համար:

եռ—ամեռա, անակրեռնյան, քեռեմ, լեգեոն, խուրեոգրաֆ, ֆեռդալ բառերում չկա ձայնավորական հաջորդականության արտասանության մի-

ասնական դրսևորում։ Թեև տիրապետող միտումը գրության և արտասանության համապատասխանությունն է, սակայն ամենքա բառի գրական հնչաձևը [ամյօբա]-ն է, իսկ ասենք՝ բեռեմ և ֆեռդալ բառերը կարող են ունենալ նաև յ-ով կազմված հնչաբառեր՝ [թյօրէմ], [ֆյօդալ]։

Եի—կոֆեին, ալբեռլին, դեիզմ, նուկլին, էի, էիր։ Ձայնավորական այս հաջորդականությունը գրեթե բոլոր դեպքերում իրացվում է [էյի] արտասանությամբ, ընդ որում յ-անման անցումը կարող է հասնել մինչև հնչույթի աստիճանի, երբեմն լինել սոսկ անցումային գոտի։ Առանձին դեպքերում արտասանությունը համապատասխանում է գրությանը, սակայն ձայնավորական անցման ժամանակ յ ձայնորդի առաջացման պոտենցիալ հնարավորությունները միշտ առկա են։

Եե—հրեհեհեմ, ալգեէտ։ Կրկնակ է-ն արտաբերության ժամանակ երբեմն տալիս է հնչյունի երկարացում, երբեմն իրանում է երկու մղման միջոցով։

Եու—բազեություն, լինելում, հրեունի։ Ձայնավորական անցման գոտում կարող է առաջանալ յ-ակերպ թույլ հնչյուն։ Լինելում բառում տեղի է ունեցել է>յ հնչյունափոխություն՝ [լինօլյում]։

Եր—բարեբնկալ։ Այս բառում գրությունը և արտասանությունը համընկնում են։ Բառարանում սրա կողքին գործածական է դիտվում նաև բարիբնկալ ձևը։

Ի ձայնավորով սկսվող հաջորդականություններ

Իա—ծիածան, անդրիագործ, արիաբար ձիավոր, իշիաս։ Ձայնավորական այս հաջորդականությունը գրեթե միշտ ուղեկցվում է յ ձայնակապի առկայությամբ՝ [ծիյածան], [անդրիյագործ], [արիյաբար], [ձիյավոր]։ Իշիաս բառում կատարվել է ի>յ հնչյունափոխություն՝ [իշյաս]։ Այս և նման դեպքերում ենթադրվում է, թե բառի գրությունը նախապես համապատասխանել է հնչմանը, որ ոչ բոլոր դեպքերում է ճիշտ։

Իո—ամբիռն [ամբյօն], իղիոմ [իդյօմ], նացիոնալ [նացիօնալ], օրիորդ [օրյօրթ], պրոֆեսիոնալ [պրօֆէսյօնալ] և բազմաթիվ այլ բառերում տեղի է ունենում ի>յ հնչյունափոխությունը։ Միօրինակ, լիովին, միոկարդ բառերում կա գրությանը համապատասխան արտասանելու միտում։ Միոտաեի բառում թեև բառարանը (Բարսեղյանի բառարան) օրինաչափ է համարում [միօտանի] հնչաձևը, սակայն շատ լեզվակիրների մոտ նման հնչյունափոխությունը դեռևս չի արմատացել և գործածական է [միվօտանի] հնչումը։

Իի—լիիմաստ, միիշխան բառերում ձայնավորական կրկնակ ի հաջոր-

դականութիւնը պահպանվում է արտասանական մակարդակում շնչային երկու մղման միջոցով, երբեմն միավորվելով մեկ երկար ի-ի մեջ: Իու—արխիվարիուս, նատրիում, ձիուծ, արիումֆ, լիուքլոն, լիուլի: Ձայնավորական այս հաջորդականութունը հնչական մակարդակում միակերպ իրացումներ չունի: Մի շարք բառերում ի ձայնավորի հատկանիշների կորուստը կարող է հագեցնել յ ձայնորդով փոխարինվելուն՝ [արխիվարյուս], [նատրյում], [տրյումֆ], հայերեն բարդված բառերում ավելի հաճախականը կից ձայնավորների միջև յ կիսաձայնի առկայութիւնն է՝ [ծիլուծ], [լիլութիւն]: Առանձին դեպքերում ձայնավորական հաջորդականութեան միավորները պահպանում են իրենց հնչումը՝ [լիուլի]:

իե—արիերգարդ, բարիեր (Բարսեղյանի բառարան), հիերարխիա, հիերոգլիֆ, ձիեղեն, միեղջյուր, միերանգ: Ձայնավորական այս շարքը պարունակող բառերում նույնպես չկա հնչման միակերպութիւն: Այն դեպքերում, երբ բառում առանձին մասերի հակադրութիւն չկա կամ չի դիտակցվում օրինաչափ են ի> անցումները՝ [արյերգարտ], [բարյէր], [հյէրարխյա], [հյէրօգլիֆ], մյուս դեպքերում գործում են բառերի արտասանական տարբերակային ձևեր՝ [ծիէղէն], և [ծիյէղէն], [միէղջյուր], և [միյէղջյուր], [միէրանգ] և [միյէրանգ]:

իը—ծիրնկեց, բարիրնկալ, միրնքաց, միրսամիռջն: Այս հաջորդականութեան արտաբերութեան և գրութեան միջև նկատելի տարբերութիւններ չկան:

Ու ձայնավորով սկսվող հաջորդականութիւններ

ուա—ավուար, ալդուամենայնիվ, յագուար, դոնժուանութիւն, գնչուական, մադմուագել, մուար: Այս հաջորդականութեան մեջ ձայնավորները պահպանում են իրենց որակական հատկանիշները և հնչական ակրն-հայտ փոփոխութիւններ չեն նկատվում: Մասնավոր դեպքերում պահպանվում է ու>վ հնչունափոխութիւնը՝ [դօնժվանութիւն]:

ուի—սլուիտ, ինդուիզմ, ալելուիա: Ձայնավորական այս հաջորդականութեան մեջ հնչունական փոփոխութիւնները բառամիջում չեն նկատվում: Բայց եթե նման հաջորդականութիւն ստացվում է բառավերջում, ասենք, բառի հոլովման ժամանակ, ապա խիստ օրինաչափ է ու>վ հնչունափոխութիւնը՝ կաուլի, լվի, ձվի, ճնվի, թեև կան նաև չ հնչունափոխման դեպքեր՝ հարկատուի, վարկատուի, բուի [բվի] (նոր միտում):

ուե—գնչուերեն, դուետ, պիւուետ, սիլուետ, դաուեսացնել (Բարսեղյանի բառարան): Ձայնավորական այս հաջորդականութեան գրութեան և արտասանութեան մեջ էական տարբերութիւններ չեն նկատվում: Երբեմն

հնչական մակարդակում անցման գոտում նկատվում են քմայնացման թույլ հետքեր:

ռւռ—սռւռմի, դռռտալ: Հազվադեպ հանդիպող ձայնավորական հաջորդականութեան մեջ հնչյունափոխութիւններ չեն նկատվում:

ռւռ— Գրութիւնը համապատասխանում է հնչմանը: Այս հաջորդականութիւնը հանդիպում է ու—ով վերջացող բառերի ներգոյականի կազմութեան ժամանակ՝ ժողովածուում, հավաքածուում, որտեղ կից ձայնավորների միջև հանդես է գալիս յ ձայնորդը:

Ը ձայնավորով սկսվող բառամիջյան ձայնավորական հաջորդականութիւնները հայերենում չեն գործառւում:

Բառամիջյան ձայնավորական հաջորդականութիւնների աղյուսակը կարելի է ներկայացնել հետևյալ տեսքով.

I դիրք	ա	օ	է	ու	ի
II դիրք	ա օ ի է ու ը	ա օ ի է ու ը	ա օ ի է ու ը	ա օ ի է ու ու	ա օ ի է ու ը

Հայերենում ձայնավորական հաջորդականութիւնները չունեն հնչյունական սերտ կապեր և սովորաբար հանդես չեն գալիս անհնչյունափոխ ձևով մեկ վանկում և հնչաբառերի կազմութեան ժամանակ հաճախ հանդես են գալիս տարբերակալին ձևերով՝ գերազանցապես միջնորդավորված կամ փոխակերպված յ ձայնորդով, երբեմն էլ վ բաղաձայնով: Սա վերաբերում է ինչպես երկանդամ ձայնավորական հաջորդականութիւններին, այնպես էլ եռանդամ հաջորդականութիւններին:

Հայերեն տեքստում եռանդամ ձայնավորական կապակցութիւնների առաջին դիրքում առավել հաճախական է ի ձայնավորի գործառւթիւնը: Յռանդամ ձայնավորական հաջորդականութիւններ պատահում են բառամիջում և բառավերջում, բայց ոչ բառասկզբում: Ձայնավորական ողջ համակարգը ծածկում են իր—ձայնավոր կապակցութիւնները:

Նոաշարք ձայնավորական կապակցութիւններն են.

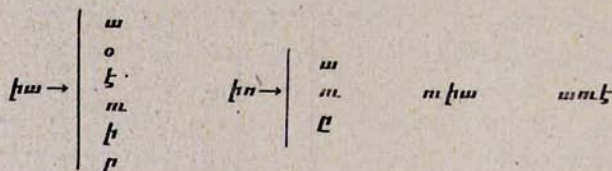
իառ—ալիազդանշան, իաօ—ալիազդակ, իաի—լիախմստ, իաէ—միաէջ, իաու—ծիաուծ, իար—ալիարենկերութիւն: Նոաշարք ձայնավորական հաջորդականութիւն ունեցող առանձին բառերում առաջին ձայ-

նավորը հակում ունի հնչվելու որպես յ՝ [ավյաաղդանշան], [ավյաօղակ], իսկ առանձին դեպքերում յ-ն միջնորդում է՝ [լիյաիմաստ], [միյաէջ]:

Տարածված են նաև իո + ձայնավոր կապակցությունները. իոա-ռա-
ւիոակաիվ, բիոաշխարհագրություն, բիոալկոհոլ, իոու—ռադիոունկըն-
դիր, իոր—ռադիոընդունիչ: Այս կարգի բառերում սովորաբար պահպան-
վում է գրության մոտ արտասանությունը, թերևս ռադիո բաղադրիչով
կազմված բառերում այդ բաղադրիչի համար կանոնականը [ռադիօ]
հնչածն է:

Նուաշարք ձայնավորական հաջորդականությունների կազմության
համար օգտագործվում են մի քանի մասնավոր կիրառություններ՝ առե—
ղառեսացնել, առի—ալելուիա [ալէլույա]:

Նուաշարք ձայնավորական հաջորդականությունները կարելի է ներ-
կայացնել հետևյալ տեսքով

Նուաշարք ձայնավորական հաջորդականությունները սովորաբար
բաժանվում են երկու կամ երեք վանկերի և անցման հատվածներում
հիմնականում ունեն յ-ական հնչում:

Բաղաձայն + ձայնավոր հաջորդականություններ կամ կապակցություններ

Հայերենի բաղաձայնական համակարգի բոլոր միավորներն էլ
առավել կամ պակաս ակտիվությամբ հանդես են գալիս բառասկզբում
ձայնավորից առաջ և որոշ սահմանափակումներ ունեն միայն նրանց
հաջորդող ձայնավորները:

Բաղաձայն + ա ձայնավոր կապակցության մեջ հանդես են գալիս
բաղաձայնական համակարգի բոլոր անդամները՝ բակ, գարի, դար,
գանգ, թան, ժամ, լավ, խակ, ծակ, կավ, հավ, ձավար, դարիք, նան, մագ,
յար, նավ, ջալ, չափ, պար, ջան, ռամիկ, սար, տակ, վագ, բարբի, ցավ,
փակ, ֆար, ֆագ:

Քաղաձայն + օ ձայնավոր կապակցության դեպքում ևս ծածկվում է հայերենի ողջ քաղաձայնական համակարգը: Գրութայն մեջ հանդես է գալիս ո նշանը: Ո նշանը բառասկզբում ունի վօ հնչումը (բացառությամբ ով [օվ] և ովքեր [օվքեր] բառերի) և միայն ավելի ուշ շրջանում կատարված փոխառություններում գրութայն մեջ սկսվել են գործածվել վօ ձևով գործառնող բառեր՝ վոլտ, վոլֆրամ:

Օ ձայնավորին նախորդող քաղաձայնով բառերից են՝ բողկ, գող, դող, զոն, թոկ, ժողով, լոկ, խոգ, ծով, կով, հով, ձուր, դողանջ, նուտ, մոտ, յոթ, նուր, շուր, չուր, պուր, ջուր, ոռնիկ, սով, ոտք, [վօտք], տոն, բույն, ցուրեն, փոկ, փու, ֆոն:

Բաղաձայն + է ձայնավոր կապակցությունը գրեթե լիովին ծածկում է քաղաձայնական համակարգը, եթե հաշվի առնենք է. Աղայանի բառարանում առկա բնանի (արևմտ.) միակ բառը, որտեղ հանդես է գալիս բն կապակցությունը:

Բառասկզբի յ է կապակցությունը գրութայն մեջ հանդես է գալիս և նշանով: Այս կապակցության մեջ մտնող բառերից են՝ բերք, գեր, դեղ, գենք, բեր, ժեստ, լեռ, խենթ, ծեր, կես, հեգ, ձեռք, դեկ, նեղք, մեղք, եգ [յէգ], նետ, շերտ, չեկ, պետ, շերմ, ուտիկ, սերմ, վերք, տերև, ցերեկ, փեղկ, փեղի, ֆես:

Բաղաձայն + ու ձայնավոր կապակցության մեջ հանդես են գալիս բառասկզբում հայերենի գրեթե բոլոր քաղաձայնները: Միակ բացառությունը ր-ն է: Մինչդեռ բոլոր կապակցությունը հայերենի հաճախակի գործածություն ունեցող բառամիջյան կապակցությունների թվին է պատկանում [բարություն] և հաճախակի հանդես է գալիս նաև բառի թեքված ձևերում՝ բառավերջում [գարու]: Բառասկզբում ու ձայնավորին նախորդող քաղաձայնով կազմված կապակցություններից են՝ բուրգ, գուր, դուռ, գուր, բուր, ժուժկալ, լուռ, խումք, ծունկ, կուռ, հում, ձուկ, դուրան, նուտ, մուր, յուղ, նուռ, շուն, չուգուն, պուրակ, ջուր, ուտ, սուր, վուշ, տուն, ցուրտ, փուշ, փուր, ֆուրքու:

Բաղաձայն + ի ձայնավոր կապակցությունը նույնպես բառասկզբում լայն գործածություն ունի: Այսպիսի կապակցություն չի կազմվում յ քաղաձայնով, ինչպես և ու ք քաղաձայններով, թեև բառարաններում հանդիպում են մի քանի բարբառային և գրական հայերենի համար խորթ բառաձևեր՝ դիամաթ, դինջդինջ, բիդե (հզվդ.):

Ի ձայնավորին նախորդող քաղաձայնով սկսող կապակցությունների օրինակներից են՝ բիք, գիք, դիք, զինվոր, քիվ, ժիք, լի, խինդ, ծիտ, կիր, հիմար, ձիգ, ճիշտ, միրգ, նիգակ, շիշ, չիք, պինդ, ջիդ, ուրմ, սիրտ, վիշտ, տիպ, ցինկ, փիդ, փիք, ֆիլմ:

Բաղաձայն + ը ձայնավոր կապակցությունը հայերենի բառասկզբական դիրքում նույնպես հաճախակի գործածություն ունի, թեև գրության մեջ այն ոչ միշտ է, որ հանդես է գալիս: Բառասկզբում այն ընդհանրապես չի գործառնում երկու բաղաձայնից հետո՝ (յ, ր): Մնացած կազմությունները հետևյալներն են՝ բըզզ, գըլգըլ, դըմփ, զըռ, թըռռ, ժխոռ [ժըխոր], լըխլըխ, խըշտ, ծըլթ, կըռ, հըմ, ձմեռուկ [ձմեհրուկ], դըռ, ճըռք, մըռռ, նկար [նըկար], շըփ-շըփ, չըլփ, պըծծ, ջնջոց [ջընջոց], ռնգեղ-ջուռ [ռընգէղջուր], սխալ [սըխալ], սըսս, վըզզ, արզզ, ցը, փըխկ, ֆըշ-ֆըշ, ֆըռ: Ինչպես տեսնում ենք գրության մեջ այս հաջորդականությունները գործառնում են սովորաբար բնաձայնություններում և ձայնարկություններում:

Բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունը ունի գործառական այլ հնարավորություններ, եթե նրան բառասկզբում նախորդում է մեկ այլ ձայնավոր: Այս դեպքում արդեն մենք գործ ունենք բառամիջյան կապակցության հետ և նշված կապակցությունը հանդես է գալիս մեկ վանկի սահմաններում: Նշանակություն ունի նաև թե կապակցությանը ինչ որակի ձայնավոր է նախորդում: Այդ կապակցությունները ըստ նախորդող ձայնավորի գործածության ներկայացնում ենք աղյուսակների տեսքով.

Այսպիսով ա ձայնավորին հաջորդող բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունը հայերենում հնարավոր կառուցվածքային 180 դեպքի փոխարեն իրականանում է 140 ձևում, երբ կապակցությունը հանդես է գալիս բառասկզբում, որպես ՁԲԶ հաջորդականություն: Իրականացվող դեպքերի քանակը թերևս կարող է ավելանալ, եթե դիտարկվեն նաև բառերի մեջ այդ կապակցությունների զբաղեցրած այլ դիրքերը, ինչպես նաև կենդանի խոսքում բառերի հնարավոր դրսևորումները՝ նրանց թիքական ձևերը: Նշենք նաև, որ բերված բառերում բաղաձայնների հնչյունափոխության դեպքեր չեն նկատվում, մինչդեռ բաղաձայն + ձայնավոր կառուցվածքի նույն վանկում հանդես եկող ձայնավորական բաղադրիչը կարող է հնչյունափոխվել հաջորդ ձայնավորի ազդեցությամբ՝ ինչպես, ամիսակ [ամյակ], ամիռն [ամիօն]:

Ասենք նաև, որ ներկայացվող աղյուսակներում բարբառային կամ գրական հայերենին խորթ բառերն ու ձևերը տրվում են տարբերակիչ նշանով(.), ինչպես՝ աշուկ., աշոն., աշել., ավրըշտել. և այլն: Նման բառաձևերը աղյուսակ են մուտք գործում գրական ձևերի չհանդիպելու պայմաններում: Աղյուսակից ներքև տրվող թվերը արտացոլում են այդ տեսակը կազմող դեպքերի ընդհանուր քանակը:

Ինչպես ցույց են տալիս հաշվարկները հայերենում օ ձայնավորին բառասկզբում հաջորդում են սահմանափակ թվով բաղաձայն + ձայնավոր կապակցություններ (68):

Բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունը և ձայնավորից հետո ՁԲԶ շարքում

	ա	օ	է	ու	ի	ը
բ	աբա	աբոնեմենտ	աբեղա	աբուռ	—	աբբըշում
գ	ագատ	ագորտ	ագենտ	ագուռ	ագիտիկա	ագըռմիջ
դ	ադաթ	ադոնիս	ադենտիդ	—	ադիգեյ	ադբբեկ- շանցի
զ	ազատ	ազոտ	ազեֆակա- նություն	—	ազիզ	—
թ	աթար	աթոռ	աթեիզմ	աթուրմա	—	—
ժ	—	—	—	աթուր	աթիոտաթ	—
լ	ալանի	ալոճ	ալիսառն	ալոցք	ալիք	ալըրտուն
խ	ախաղ	ախոռ	ախել	ախուլախ	—	ախրը
ծ	ածանց	ածուլի	ածելի	ածուխ	ածիկ	—
կ	ական	ակոս	—	ակումբ	ակին	ակընկալել
հ	ահա	ահոտ	ահեղ	ահուդդ	ահիլարա- նոց	ահընկեց
ձ	—	—	—	—	—	—
ղ	աղանձ	աղոթք	աղեղ	աղուտ	աղիք	—
ճ	աճառ	աճոն	աճել	աճուրդ	աճիք	աճըրդատեղ
մ	ամառ	ամոթ	ամեն	ամուր	ամիակ	—
յ	այահոռնչ	այո	այենք	—	ային-օյին	—
ն	անագ	անոթ	անել	անուշ	անիծ	անընկեր
շ	աշակերտ	աշորա	աշել	աշուշ	աշիրաթ	—
չ	աչալուրջ	աչոն	աչեղ	աչուկ	աչիկ	—
պ	ապա	ապոթիոզ	ապերախո	ապուր	ապիրատ	ապըսալքել
ջ	աջակից	աջոդ	աջիդր	աջուձախ	—	—
ռ	առակ	առողջ	առեղծված	առույթ	առիթ	առընթեր
ս	ասացող	ասորի	ասեղ	ասույթ	ասիստենտ	ասըր
վ	ավաղ	—	ավել	ավուար	ավիշ	ավըրշտել
տ	ատամ	ատոմ	ատել	ատում	—	ատըրճանակ
ր	աբատ	արոտ	արև	արույր	արի	—
ց	—	—	ացետոն	—	—	—
փ	ափաղիծ	—	ափեղը	ափուղի	ափոն	ափըլփորել
ք	աքաղաղ	—	աքերին	—	աքիս	—
ֆ	աֆագիա	աֆորիզմ	աֆեկտ	—	աֆիշա	—
27	25	27	23	23	15	

Բառասկզբում էԲԶ դիրքում գործառնում են համեմատաբար փոքրաթիվ կապակցություններ։ Աղյուսակում տրվում են ինչպես հնչաբառեր, այնպես էլ եզակի կազմություններ ու տարբերակային ձևեր։ Այս բոլոր ձևերի համար կան 67 կարգի կապակցություններ։

Բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունը 0 ձայնավորից հետո 2 բ2 շարքում

	ա	օ	է	ու	ի	ը
բ	օբա.	օբող.	օբերտոն	—բ	—	—
գ	—	օգոստոս	—	օգուտ	—	—
դ	օգարեբ	—	օգերեւելթ	օգուղի	օդիկ.	օդընտել
ղ	—	օղոն	—	—	—	—
թ	օթարան.	օթոց	օթեան	(օթնւթ)	—	—
ժ	օժանդակ	—	—	—	օժիտ	—
լ	—	—	օլեին	—	օլիմպիադա	—
խ	օխայ	—	—	—	—	—
ծ	օծանելիք	—	օծել	օծում	օծիչ	—
կ	—	—	—	օկուպանտ	—	—
հ	—	օհո	—	—	—	—
ձ	օձաբեր	օձոտ	օձեղեն	օձուտ	օձիք	—
ղ	օղակ	—	օղեգործ	—	օղի	—
ճ	օճառ	օճորք	—	—	—	—
մ	օմայափ	—	—	—	—	—
յ	օյախոս	—	—	—	օյինբազ.	—
ն	օնանական	օնոմաստիկա	օնեգինյան	—	օնիքս	—
շ	օշարակ	օշոշ	—	—	օշինդր	—
չ	—	—	օչեբիկ.	—	—	—
պ	օպալ	օպոդիցիա	օպերա	—	օպիում	—
ջ	օջա	—	—	—	—	—
ռ	—	—	—	—	—	—
ս	օսական	—	օսերեն	օսուհի	—	—
վ	օվացիա	—	—	—	—	(օվըն)
տ	օտար	օտոմանկա.	—	—	—	(օտըքուն)
ր	օրագիր	օրոր	օրենք	օրումեջ	օրինակ	—
ց	—	—	—	—	—	—
փ	—	—	—	—	—	—
ք	—	—	—	—	—	—
ֆ	—	օֆորտ	—	—	օֆիցիոզ.	—
19	13	12	8	13	3	

Ի ձայնավորով սկսվող բառերի հետ բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունները ևս զգալիորեն զիջում են Ա. ձայնավորին հաջորդող հանման կապակցություններին: Այստեղ բոլոր դեպքերի ընդհանուր թիվը 65 է:

Ու ձայնավորով սկսվող բառերում նույնպես լիովին չի գործում հայերենի բաղաձայնական համակարգը, որի գրեթե 1/3-ով կապակցություններ չեն կազմվում (գ, ձ, ճ, յ, լ, ջ, ց, փ, ք): Բոլոր դեպքերի հաշվառմամբ կապակցությունների ընդհանուր թիվը 70 է:

Ը ձայնավորին հայերենում բառասկզբի դիրքում սովորաբար չեն հա-

Բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունը է ձայնավորից հետո 2 ր2 շարքում

	ա	օ	է	ու	ի	ը
բ	—	էրոնիւտ	էբէնացում	էբուլիոս-կոպ.	—	—
գ	էգաղարձ	էգոնիւտ.	էգեղեն.	էգուց.	—	—
դ	էգաֆոտիւլ.	—	էգելվայս.	—	—	—
ղ	էգակ	էգոպյան.	էգերին.	—	էգիկա	—
թ	էթաի	էթօքսիլ.	—	—	—	—
ժ	էժան	—	—	—	էթիլեն	—
լ	էլամերեն	էլօքսիբիլ.	էլեկտրական	էլուվիալ.	էլիբսիբ	—
խ	—	էխոլոտ	—	—	էխինոկոկ	—
ծ	էծասպակաս.	—	էծեր	—	—	—
կ	—	էկոլոգիա	—	—	—	—
հ	—	—	էհեյ	—	—	—
ձ	—	—	—	—	—	—
ղ	—	—	—	—	—	—
ճ	—	—	—	—	—	—
ժ	—	—	—	—	—	—
ժ	էժալ	էժոցիոնալ	—	էժուլսիա	էժիբ	—
յ	(էյտեկան)	—	(էյուլթյուն)	—	(էյիբ)	—
ն	էնանտ.	էնոլիթ	էնեքգիա	—	—	—
շ	էշանալ	էշորեն	էշելոն	էշուլթյուն	—	—
չ	—	—	—	—	—	—
պ	—	էպոս	—	—	էպիգրամ	—
ջ	էջատակ	—	էջիլ	—	—	—
ս	—	—	—	—	—	—
ս	—	—	էսենցիա	—	—	—
վ	էվակուացիա	էվոլյուցիա	էվենկ	—	—	—
տ	էտապ	էտոց	էտել	էտում	էտիմոն	—
ր	էրան.	էրոգիա	էրե.	էրուգիցիա	էրի	(էրլմակ).
ց	—	—	—	—	էցիդիում.	—
փ	—	—	—	(էփուկ)	—	—
ք	—	—	—	—	—	—
ֆ	—	—	էֆեկտ	էֆուդիա	էֆիմերդի	—
15	14	17	9	11		

շորդում բաղաձայն + ձայնավոր կապակցություններ: Միակ բացառությունը Բարսեղյանի բառարանում ընր՝ ձայնարկությունն է: է. Աղայանի բառարանում կան մի շարք այլ ձևեր ևս՝ ըծրկենի., ըդեղ., ըդորմի., ըզունգ., ընել., ընենց., ըռանահալ., ըռեխ., ըռանչպար., ըսել, ըսենց., ըսի-ըսավ: Այս ձևերի մեծ մասը խորթ է գրական արևելահայերենին՝ ըդեղ-ըպեղ, ըդորմի-ըզորմի, ըզունգ-եզունգ, ըռանչպար-ռանչպար, ըռեխ-ռեխ: Մի քանի բառաձևեր գործածական են արևմտահայերենում ընել-անել, ըսել-ասել, մյուսները ունեն ավելի շատ բարբառային հնչման պատկեր՝ ըսենց, ընենց, ըծրկենի (խաղողի տեսակ), ըռանահալ (թռչնի տեսակ): Այս բառաձևերի ընդհանուր քանակը 12 է:

Բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունը Ու ձայնավորից հետո 2 բշ
շարքում

	ա	օ	է	ու	ի	ը
բ	—	—	—	—	ուբիխերեն	—
ք	—	—	—	—	—	—
զ	—	—	ուզեյերեն	—	—	—
ղ	ուղան	ուղող	ուղել	ուղուս	—	ուղընկան.
թ	ութամյա	ութօրյա	ութերորդ.	ութուց	ութիջյան	—
ժ	ուժային	ուժով	ուժեղ	—	—	—
լ	ուլատեր	ուլտաբիքս.	ուլենի	ուլունք	ուլիկ	ուլըն.
խ	ուխայ	—	—	—	—	—
ծ	ուծանալ	—	—	ուծություն	ուծի.	—
կ	ուկազ.	—	—	—	—	—
հ	ուհալ	—	—	—	ուհի.	—
ձ	—	—	—	—	—	—
ղ	ուղարկել	ուղորդ.	ուղեղ	ուղուկ.	ուղիղ	ուղըղվել
ճ	—	—	—	—	—	—
մ	—	—	ումեվիցե	—	—	—
յ	—	—	—	—	—	—
ն	ունայն	—	ունենալ	—	ունիթոս	—
շ	ուշաբեր	(ուշի-ուշով)	ուշեղ	ուշունց.	ուշիմ	—
չ	—	—	—	—	—	—
պ	ուպասենի	—	—	—	—	—
ջ	—	—	—	—	—	—
ռ	ուռա	ուռօրհնեք.	ուռէնի	ուռուցք	ուռի	ուռըն
ս	ուսաղիբ	(ուսօսկըբ).	ուսեղ	ուսում	ուսիկ	ուսընդա- նութ
վ	ուվա.	—	—	—	—	—
տ	—	—	ուվերտյուրա	—	—	—
բ	ուտացնել.	ուտոպիա	ուտել	ուտում	ուտիճ	—
ց	ուրախ	ուրոլոգ	ուրեմն	ուրույն	ուրիշ	—
փ	—	—	—	—	—	—
ք	—	—	—	—	—	—
ֆ	—	—	—	—	—	—
ֆ	ուֆազ.	—	—	ուֆու.	—	—
	18	10	14	11	12	5

Ձայնավորին հաջորդող բաղաձայն + ձայնավոր կապակցությունների
բոլոր դեպքերի ընդհանուր քանակը 423 է: Այն կազմում է հայերենի հա-
մակարգային 1080 հնարավոր կապակցությունների մոտ 40 տոկոսը: Կա-
պակցություններում ամենից հաճախականը ա ձայնավորով կազմված-
ներն են: Ունենք 95 բա կապակցություններ ձայնավորով սկսվող բառե-
րում՝ սկզբնական ձայնավորից հետո: Հաջորդը ըստ հաճախականության
է ձայնավորն է, որով կազմվում են 87 տիպի կապակցություններ: Մյուս
ձայնավորներով կազմվող կապակցություններն ունեն մոտ արժեք-

Բաղաձայն+ձայնավոր կապակցությունները Ի ձայնավորից հետո 2 բ 2 շարքում

	ա	օ	է	ու	ի	ը
բ	ի բաց	—	իբեր	ի բուռ,	իբիս.	[ի բընէ].
դ	իդական	—	—	իդություն	իդիթ	—
գ	—	—	իդեա	—	իդիլա	—
զ	ի զարմանս.	իզոտուլ	ի զեն.	իզուբ	իզիբ	—
թ	—	—	—	—	ի թիվս	—
ժ	իժարար	—	—	իժություն	—	—
լ	իլազործ	—	իլենի	ի լուբ	իլիկ	—
խ	—	—	—	—	—	[ի խընդիբ].
ծ	իծապտուկ	—	—	—	—	[ի ծընէ].
կ	ի կատար	—	—	—	—	—
հ	իհարկե	—	ի հեճուկս	—	—	—
ձ	—	—	—	—	—	—
ղ	—	—	—	—	—	—
ճ	—	—	—	—	—	—
մ	իմանալ	իմովսանն	իմերեթա- կան.	իմուենիտետ	ի մի	—
յ	—	—	—	—	—	—
ն	ինադ.	—	իներտ	—	ինի	ինը
շ	իշարեռ	[իշօտնուկ]	իշերամ.	իշուկ	իշիաս	—
չ	—	—	—	—	—	—
պ	ի պաշտոնե	—	ի պետս	—	—	—
ջ	իջանցք	—	իջեցում	իջուցիկ	—	—
ռ	իռացիոնալ	—	իռուցուլյաբ	—	իռիգացիա.	—
ս	—	իսկորեն.	ի սեր	—	—	[ի սըբտէ]
վ	—	—	ի վերջո	—	ի վիճակի	—
տ	իտալական	—	ի տես	—	—	—
թ	իթագետ	իթոք	իթենք	—	իթիկնամուտ	—
բ	—	—	իցե.	ի ցույց	իցիվ	—
դ	—	—	—	—	—	—
գ	—	—	իքենք.	—	—	—
զ	—	—	—	—	—	—
թ	—	—	—	—	—	—
16	5	17	9	13	5	

ներ՝ Ի-72, օ-67, ու-60: Ամենից քիչ կապակցությունները կազմվում են և ձայնավորի մասնակցությամբ: Սրանց ընդհանուր թիվը 31 է:

Բաղաձայնական հաջորդականություններ և կամ կապակցություններ

Հայերենի գրավոր տեքստերում ավելի հաճախական են բաղաձայն տառերով հաջորդականությունները: Սրանց թիվը անհամեմատ մեծ է բանավոր խոսքի համեմատությամբ, քանի որ շատ հաճախ գրավոր տեքստում չի նշվում ը ձայնավորը, մյուս կողմից հայերենի այբուբենի բաղաձայնական ենթահամակարգի անդամների քանակը ձայնավորների համեմատությամբ մեծ է: Պետք է նշել, որ կապակցություններում հանդես եկող

բաղաձանները շունեն գործառական նույնատիպ հնարավորություններ: Գծային շարքի մեջ լեզուն մի դեպքում հանդուրժում է որոշ կարգի բաղաձայնական հաջորդականություններ, մյուս դեպքում բացառում նմանօրինակ կապակցություններ:

Բառասկզբում կրկնակ բաղաձայնով և ձայնավորով սկսվող կապակցություններում հազվադեպ են հանդես գալիս 3 և Բ բաղաձայնները: Այս բաղաձայնները կրկնակ կազմությունների մեջ հանդես են գալիս որպես կապակցության երկրորդ բաղադրիչ: Բաղաձայնական առանձին հաջորդականություններ գրության մեջ հանդես են գալիս երեք և ավելի բաղաձայններով (տառերով) սկսվող շարքերում միայն: Բաղաձայնով սկսվող ոչ մի շարք լիովին չի սպառում հայերենի բաղաձայնական համակարգի բոլոր հնարավորությունները:

Բ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ բաղաձայնական հաջորդականություն

Հայերենը մեծ մասամբ խուսափում է բաղաձայնական կուտակումներից բառասկզբում և շատ դեպքերում հնչման մեջ կից բաղաձայնների մեջ գործառվում է Ը ձայնավորը: Բ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ բաղաձայնների երկրորդ բաղադրիչը, եթե ձայնորդ է, ապա հնարավոր է նաև միասնական արտաբերության դեպքեր, ընդ որում, երբ երկրորդ բաղադրիչը չ ձայնորդն է ապա գործառվում է միայն հնչարտաբերության մի տեսակ, այն է միասնական մեկ վանկանի հնչյունախումբը: Ստորև տալիս ենք բ-ով սկսվող բաղաձայնական կրկնակի թվով հաջորդականություններ ունեցող բառերի տեսակները, երբ շարքում տեղ են գտել նաև բարբառային և ոչ-գրական ձևեր: Բբուկ [բբբուկ], բքել [բբդել], բզաձե [բբզաձել], բթամիտ [բբթամիտ], բծիշկ [բբծիշկ], բլանկ [բլանկ], բլուր [բբլուր], բխել [բբխել], բծաթե [բբծաթել], բկախեղդ [բբկախեղդ], բղավել [բբղավել], բնաշիվ [բբճաշիվ], բյուջե [բյուջե], բնակվել [բբնակվել] և [բնակվել], բշալ [բբշալ], բջիջ [բբջիջ], բռալ [բբռալ և բռալ], բվալ [բբվալ], [բվվալ] ձևում կարող է հանդես գալ վանկարար վ-ն, բտել [բբտել], բրաբիռն [բբրաբռն], բբաբե [բբբաբե]: Բառասկզբում բ-ից հետո մի քանի բաղաձայններ կարող են գործառվել, երբ նրանց հաջորդում է մեկ այլ բաղաձայն նշան՝ բմբուկ [բբմբուկ], բշտել [բբշտել], բսնել [բբսնել]:

Գ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Բառասկզբում գործառվող բաղաձայնական հաջորդականությունների մեջ ձայնավոր Ը-ի հանդես գալը պայմանավորված է մի շարք հանգամանքներով: Նախ հայերենում իրար կողքի նույն վանկում չեն կարող

հանդես գալ պայթականները, երկրորդ տեղում գործառնող պայթականը նույնպես կարող է իրացվել միայն նախորդող ձայնավորի դեպքում, կապակցության մեջ ընդ որոշակիորեն ընդգծվելու հակում ունի այն բոլոր դեպքերում, երբ հնչակապակցության մեջ առկա է հնչյունափոխված ձևավոր, որտեղ տեղի է ունեցել ձայնավոր-ը հնչյունափոխությունը, երբեմն այն պայմանավորված է բառի մեջ մտնող հնչյունների քանակով, այն է հնչաբառի երկարությանը: Այս վերջին դեպքում ինչքան ավելի երկար է բառը, մանավանդ խոսակցական ոճում: Գ և գրության մեջ նրան հաջորդող մեկ այլ բաղաձայն նշանով սկսվող բառերում իրացվում են բաղաձայնական համակարգի հնարավոր կապակցությունների կեսից ավելին: Դրանք են՝ գրային [գըբային], գդալ [գըդալ], գգաբան [գըդարան], գքալ [գըթալ], գծանոց [գըծանոց], գլան [գըլան] բայց գլանագործարան [գլանագործարան], գծագիր [գըծագիր], գնուկ [գըհուկ], գծուծ [գըծուծ], գյաղա [գյաղա], գնալ [գընալ], գչիր [գըչիր], գոնիկ [գըռհիկ] ավելի [գըվելի] բայց գվարդիա [գվարդիա], գտածո [գըտածո], գրել [գըրել], բայց գրադարան [գրադարան], գցել [գըցել]: Բառասկզբի գ-ին կարող են հաջորդել մի քանի այլ բաղաձայններ, եռյակ և ավելի բաղաձայնական դրույթների շարքով սկսվող բառերում՝ գգվալ [գըգվալ], գխտալ [գըխտալ], գգգալ [գըգգալ], գմբեթ [գըմբեթ], գշել [գըշել]:

Դ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող բառերում իրացվում է բաղաձայնական համակարգի հնարավորությունների գրեթե կեսը՝ դրում [դըթում], դգել [դըդել], դծխք [դըծխք], դկուլ կամ դկուղ [դըկուլ, դըկուղ] եղակի կազմություն է, դնոլ [դըհուլ] (ժղ.), դմակ [դըմակ], դյուրին [դյուրին], դնել [դընել], բայց Դննպրոպետրովսկ [Դննպրոպետրովսկ], դպիր [դըպիր], դռալ [դըռալ] նաև [դո-ռալ], դրախտ [դըրախտ] բայց դրախտային [դրախտային]: Կան դ-ի հետ կապակցություն կազմող այլ բաղաձայններ ևս, սակայն մեկ այլ բաղաձայնով ամփոփվելու դեպքում՝ դղլացնել [դըլղըլացնել], դխկալ [դըխկալ], դղյակ [դըղյակ], դշխմ [դըշխմ], դստրիկ [դըստրիկ], դվվալ [դըվվալ] և [դվ-վալ], դփսական [դըփսական]:

Զ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Հայերենի հնչաշղթայում անհամեմատ ավելի շատ տարբերակային ձևվեր են առաջանում, երբ բաղաձայնական կապակցությունները սկսվում են զ, ս, շ շփական բաղաձայններով: Բաղաձայնական կապակցություններ-

րից խոսափելու միջոց է այդ կապակցութիւններից առաջ ը-ի գործածութիւնը: Չմտնելով նման արտասանութիւնն առաջացման դրդապատճառների որոշման մեջ, նշենք, որ այժմ արեւելահայ գրական արտասանութիւնն ժամանակ շատ հաճախ նկատելի է նման կազմութիւնների միասնական, մեկ վանկով առանց նախորդող ը-ի հանդես գալու միտումը: Այս միտումը չի նկատվում տարիքային բոլոր խմբերի մոտ, ինչպես նաև արևմտահայերեն գրական արտասանութիւնն ժամանակ: Այսպես ունենք զ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ բաղաձայնական հաջորդականութիւնների հետևյալ տեսակը՝ զբաղվել [զբաղվէլ] և [ըզբաղվէլ], զգալ [զգալ] և [ըզգալ], զլել [զլլէլ], զկեռ [զրկէռ], զհիւնով (զվռ.) [զըհիւնով], զմայլել [զմայլէլ] և [ըզմայլէլ], զըմայլէլ, զնար (զվռ.) [զընար] և [ըզնար], զվարք [զըվարք] բայց զվարքանալ [զվարթանալ], զտել [զըտէլ], զրամ [զըրահ] բայց զրամապատել [զրահապատէլ]: Որոշ հաջորդականութիւններ հնարավոր են մեկ այլ բաղաձայնով ամփոփվելու դեպքում՝ զզվանք [զըզվանք], զխկել [զըխկէլ], զղջալ [զըղջալ], զսպել [զըսպէլ]:

Թ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսող բաղաձայնական կապակցութիւններում պահպանվում են մինչև այժմ քննված պայթական բաղաձայններին բնորոշ առանձնահատկութիւնները: Թ բաղաձայնին հնչաբառում հաջորդում է ձայնավորական ը հնարանը, որը հիմնականում գիտակցվող կամ ըգիտակցվող ձայնավորական հնչյունամիութիւնն արդյունք է: Ունենք հետևյալ հաջորդականութիւններ ներկայացնող տեսակները՝ թգուկ [թըզուկ], թթենի [թըթէնի], թլատել [թըլատէլ], թխել [թըխէլ], թյուր [թյուր], թշիկ [թըշիկ], թշն [թըշէ], թռիչք [թըռիչք], թսան [թըսան], թվել [թըվէլ], թրատել [թըրատէլ], թփել [թըփէլ], թփակալել [թըփակալել]: Կապակցութիւնների մի քանի տեսակներ կազմվում են բառասկզբի դիրքում մի քանի բաղաձայնների շարքում՝ թթխլի (զվռ.) [թըթխլի], թրծթալ [թըծթըծալ], թղկի [թըղկի], թմբուկ [թըմբուկ], թնդալ [թընդալ], թպրտալ [թըպրտալ]:

Ժ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով և նրան հաջորդող մեկ այլ բաղաձայնով սկսող բառատեսակները համեմատաբար սակավաթիվ են: Ունենք ժծան (զվռ.) [ժըծան], ժլատ [ժըլատ], ժխոր [ժըխոր], ժմեք (հնց) [ժըմէք], ժյուր [ժյուր], ժպիտ [ժըպիտ], ժառա (զվռ.) [ժռատ], ժտել (հնց) [ժըտէլ], ժրաջան [ժըրաջան]: Երկու դեպքում ժ-ով սկսում են բառա-

սկզբի բաղաձայնական շարքերը՝ ժնգալ [ժընգալ], ժշխել (գլխ.) [ժըշխել]:

Լ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով համեմատաբար շատ կապակցություններ են կազմվում: Հնչարաներում և բաղաձայնին սովորաբար հաջորդում է ը ձայնավորը, այնպես որ բաղաձայնական հնչակապակցություններ գրեթե չեն կազմվում՝ լուկ [լըլուկ], լսիկ (գլխ.) [լըսիկ], լծակ [լըծակ], լիկ [լըկէլ], լնեմկ [լըհէմէլ], լղարիկ [լըղարիկ], լնակ [լըճակ], լմել [լըմէլ], լյարդ [լյարդ], լպիրշ [լըպիրշ], լոակյաց [լըռակյաց], լսել [լըսէլ], լվալ [լըվալ], լրաբեր [լըրաբեր], լցանյութ [լըցանյութ], լփել (գլխ.) [լըփէլ], լֆել [լըֆէլ], լֆիկ (ժող.) [լըֆիկ]: Մի քանի բառերում բաղաձայնական կապակցությունների նոր տեսակները հանդես են գալիս բաղաձայն գրույթների շարքում՝ լղրաչափ [լըղրաչափ], լզմգել [լըզմգէլ], լնդերք [լընդէրք] լտեմնի [լըտտէնի]:

Խ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Հայերենի բաղաձայնական համակարգի գործուն միավորներից է: Ունենք հետևյալ կապակցությունները՝ խզալ [խըզալ], խթան [խըթան], խծալ [խըծալ], խլուրդ [խըլուրդ], խխունջ [խըխունջ], խղիկ [խըղիկ], խնազարդ [խըճազարդ], խմել [խըմէլ], խյուս [խյուս], խնամք [խընամք], խպիպ [խըպիպ], խռիվ [խըռիվ], խսիր [խըսիր], խվակ [խըվակ], խտանալ [խըտանալ], խրատ [խըրատ], խցան [խըցան], խփել [խըփէլ]: Մի քանի բառատեսակներ կազմվում են բաղաձայնների շարքում՝ խծքանք [խըծքըծանք], խղնալ [խըղճալ], խշշալ [խըշշալ], խըշմար: [խըշմար]:

Մ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով բաղաձայնական կրկնակ հաջորդականությունների զազմությունը մասնակցում է բաղաձայնական ենթահամակարգի գրեթե կեսը՝ ծթացնել [ծըթացնէլ], ծլել [ծլէլ], ծխալ [ծըխալ], ծծան [ծըծան], ծհան (գլխ.) [ծըհան], ծղոտ [ծըղոտ], ծմակ [ծըմակ], ծյուրել [ծյուրէլ], ծնել, [ծընէլ], ծպել [ծըպէլ], ծռել [ծըռէլ], ծվեն [ծըվէն], ծտարուն [ծըտարուն], ծրագիր [ծըրագիր] և [ծրագիր], բայց ծրագրավորում [ծրագրավորում], ծփալ [ծըփալ]: Մկ հաջորդականությունը իրացվում է բաղաձայնական շրջապատում՝ ծկլթալ [ծըկըլթալ]:

Կ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Հայերենի համեմատաբար գործուն բաղաձայններից է: Նրա հետ հաջորդական գրային կապի մեջ են մտնում համակարգի անդամների մեծամասնությունը. ունենք հետևյալ տեսակները՝ կզակ [կըզակ], կքել [կըթէլ], կծաքեռան [կըժաքերան], կլոռ [կըլօր], կխալ [կըխալ] եղակի ձև է, կծան [կըծան], կկու [կըկու], կզեր [կըղէր], կնեպ [կըճէպ], կմախ [կըմաղթ], կյանք [կյանք], կնիք [կընիք], կշեռք [կըշէռք], կպուկ [կըպուկ], կոանալ [կըռանալ], կվաս [կըվաս] և [կվաս], կտակ [կըտակ], կրել [կըրէլ] բայց կրավորական [կրավորական], կցել [կըցէլ], կֆել [կըֆէլ]: Մի քանի կրկնակ հաջորդականությունների տեսակներ առանձնացնում ենք բաղաձայն գրույթների շարքում՝ կշկշան [կըշկշան], կսմբբել [կըսմբբէլ], կփկփալ [կըփկփալ]:

Հ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Հայերենի համեմատաբար քիչ կապակցություններ կազմող բաղաձայններից է: Նրանով կազմավորվում են մոտ մեկ տասնյակ բառակազմական կրկնակ բաղաձայնական հաջորդականություններ՝ հզոր [հըզօր], հլու [հըլու], հղի [հըղի], հմուտ [հըմուտ], հյութ [հըյութ], հնար [հընար], հպարտ [հըպարտ], հեռոր [հըռէտօր], հրաման [հըրաման] և [հրաման]: Երկու հաջորդականության տեսակներ կազմվում են բաղաձայնական շրջապատում՝ հծծել [հըծծէլ], հսկա [հըսկա]:

Ձ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Հայերենի համեմատաբար փոքր հաճախականությամբ հանդես եկող բաղաձայն է: Այս բաղաձայնը նաև քիչ կապակցություններ է կազմում: Բառակազմում ունենք՝ ձգան [ձըգան] և [ձըքան], ձկան [ձըկան], ձծում [ձըցում], ձղկի [ձըղկի] կամ [ձըխկի] եղակի կազմություն, ձմեռ [ձըմեռ], ձյութ [ձըյութ], ձնակույտ [ձընակույտ], ձվածեղ [ձըվածէղ], ձրի [ձըրի]: Երկու դեպքում կրկնակ բաղաձայնի նոր տեսակները հանդես են գալիս բաղաձայնական շարքում՝ ձթհան [ձըթհան], ձկներ [ձըկներ]:

Ղ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Բառակազմում համեմատաբար քիչ են հանդիպում այս բաղաձայնով սկսող բաղաձայնական հաջորդականությունները: Հայերենի քիչ գործածական հնչույթներից մեկն է: Գրաբարում թերևս բառակազմի դիրքում հանդես է եկել Ղ բաղաձայնի դիրքային տարբերակը, այս պատճառով ղ-

սով սկսվող բառերը կա՛մ փոխառութիւններ են, կա՛մ ուշ շրջանի կազմութիւններ: Այսպիսի կազմութիւն ունեցող բառերի մեծամասնութիւնը գրական հայերենում հանդէս է գալիս որոշակի բարբառային երանգով՝ ղզարթմա [ղըզարթմա], ղոռ [ղըռէր], ղյամաթ [ղյամաթ]: Բառարանում տեղ են գտել ղ-ով սկսող բաղաձայնական կապակցութիւնների հետեւյալ տեսակները՝ ղզլբաշ [ղըզլբաշ], ղծթալ [ղըծթալ], ղլղլալ [ղըլղլալ], ղմշել [ղըմշէլ], ղնջալ [ղընջալ] ղպտիեռեն [ղըպտիէրէն], ղըսմաթ [ղըսմաթ], ղընալ [ղըրճալ]:

Ճ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականութիւններ

Գործուն բաղաձայն է: Ունենք նրանով սկզբնավորվող բաղաձայնական հաջորդականութիւններ՝ նգալ [ճըղալ], նթոց [ճըթոց], նծաբեր [ճըծաբեր], նլխոտ [ճըլախոտ], նխալ [ճըխալ], նկուն [ճըկուն], նղել [ճըճղէլ], ննկեր [ճըճէկեր], նմահող [ճըմահօղ], նյոտ [ճըյոտ], նչալ [ճըչալ], նպուտ [ճըպուտ], նռալ [ճըռալ], նվալ [ճըվալ], նտանոց [ճըտանոց], նրագ [ճըրագ]: Մի շարք բառերում ճ-ով սկսվող բառերում կրկնակ բաղաձայնների իրացումը լինում է բաղաձայնների շրջապատում՝ նգնել [ճըքնէլ], նգմել [ճըղմէլ], ննշում [ճընշում], նշտել, [ճըշտէլ], նտալ [ճըստալ], նգնալ [ճըքճըքալ]:

Մ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականութիւններ

Հայերենի բաղաձայնական համակարգի միավորների շուրջ կեսը հաջորդում են մ բաղաձայնին: Ունենք հետեւյալ կազմութիւնները՝ մգանալ [մքանալ], մգիշ [մքգիշ], մքերք [մքթէք], մծեղ [մքծէղ], մլակ [մըլակ], մխել [մըխէլ], մկան [մըկան], մղում [մըղում], մնիր (գվռ. [մըքիր], մյուս, [մյուս], մնալ [մընալ], մշակ [մըշակ], մոալ [մըռալ], մսակեր [մըսակէր], մտադիր [մըտադիր], մրահոն [մըրահօն]: Բարբառային մծրել [մըծրէլ], ձևում կա մծ հաջորդականութիւնը:

Ն բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականութիւններ

Բաղաձայնական համակարգի միավորների զոնթն կեսը մասնակցում են ն-ով սկսվող գրային հաջորդականութիւնների կազմութիւնը՝ նգածաղիկ [նըգածաղիկ], նգովք [նըգօվք], նծար [նըծար], նկար [նըկար], նհանգ [նըհանգ], նման [նըման], նյարդ [նյարթ], նշել [նըշէլ], նրպատ [նըպատ], նոնի [նըռէնի], նսեմ [նըսէմ], նվագ [նըվաք], նրա [նըրա], նոց [նըթօց]:

Ե բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Բառասկզբում այս բաղաձայնով սկսում են ինչպես գրային հաջորդականություններ, այնպես էլ հնչյունական կապակցություններ: Այն տեսակետը, թե մի քանի բաղաձայնական կապակցությունից առաջ հնչական մակարդակում առկա է ձայնավորական ը հենարանը չի հաստատվում փորձառական տվյալներով: Գրական հայերենին տիրապետող բաղմամբիլ փորձարկվողներ կապակցությունները հնչում էին առանց բառասկզբական ձայնավորական արտաբերության: Ունենք հետևյալ հաջորդականությունները՝ շթարկել [շթարկէլ], [շթթարկէլ], շլանալ [շլլանալ], շխկալ [շլխկալ], շկահել [շլկահէլ], շղարշ [շլղարշ], շեննի [շլճէնի], շմոլ [շլմոլ], շյուղ, շնորհ [շլնորհ], շշուկ [շլշուկ], շշակ [շլշակ], շպար շռայլ [շռայլ] և [շլռայլ], շլաֆ [շլվաֆ], շապա, շրեշ [շլրէշ], շփել [շլփէլ], շֆել [շլֆէլ]: Շն հաջորդականությունը չի հաջորդում ձայնավոր նշան՝ շխկալ [շլխկալ]: Բառասկզբական ը հենարանը առավել հատուկ է արևմտահայերեն արտասանությանը՝ շպար [շլշպար], շապա [շլշապա]:

Զ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսող բաղաձայնական հաջորդականությունները գրեթե միշտ ընդմիջվում են ը ձայնավորով հնչական մակարդակում՝ շբեր [շլբէր], շգոյ [շլգոյ], շդառված [շլդատված], շթագործ [շլթագործ], շլուտ [շլլուտ], շխոսկան [շլխոսկան], շկամ [շլկամ], շհաս [շլհաս], շմուշկ [շլմուշկ], շնայած [շլնայած], շոն [շլոն], շվել [շլվէլ], շոես [շլոէս], շփակ [շլփակ], շֆավոր [շլֆավոր]: Մի քանի կրկնակ կազմություններ մտնում են բաղաձայնական շարքի մեջ՝ շղշիկ [շլղշիկ], շսսիկ [շլսսիկ], շրխկոց [շլրխկոց]:

Պ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով կազմվում են բառասկզբական հաջորդականություններ, որոնցում իրացվում են համակարգի մեջ մտնող բաղաձայնների շուրջ կեսը՝ պզուկ [պլզուկ], պլան [պլլան] բայց պլանային [պլանային], պծառ (գվռ.) [պլծառ], պկու (գվռ.) [պլկու], պղինձ [պլղինձ], պնեղ [պլնէլ], պյուրե [պլյուրէ], պնակ [պլնակ], պշել [պլշէլ], պպուկ (գվռ.) [պլպուկ], պռառ (գվռ.) [պլռառ], պսակ [պլսակ], պտուկ [պլտուկ], պրակ [պլրակ] բայց պրակտիկա [պլրակտիկա], պֆենիգ [պլֆէնիգ]: Երկու կարգի հաջորդականություն իրացվում են բաղաձայնների շարքում՝ պծգալ [պլծգալ], պշրել [պլշրէլ]:

Ձ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով համեմատաբար փոքր քանակի հաջորդականություններ են սկզբնավորվում: Ունենք՝ ջլալիեդ [ջըլալիեդ], ջհակ [ջըհակ], ջղագար [ջըղագար], ջյուպպա (գվ.ո. եզակի կազմություն) [ջյուպպա], ջընարկել [ջընարկել], ջվալ [ջըվալ], ջրալի [ջըրալի]: Բաղաձայնական շարքում կան նաև հետևյալ հաջորդականություններ՝ ջգրու (գվ.ո.) [ջըգրու], ջխտել (գվ.ո.) [ջըխտել]:

Ռ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Բառասկիզբը ու բաղաձայնի համար հայերենում թույլ դիրք է: Հիմնականում այստեղ հանդես են գալիս փոխառյալ բառերը: Կան մի քանի բառասկզբական հաջորդականություններ՝ ռխել (գվ.ո.) [ռըխել], ռյումկա [ռյումկա], ռշիկ (գվ.ո.) ռսագետ [ռըսագետ]: Մ, Ն ռնգայինները նույնպես հաջորդում են ու թրթռունին բաղաձայնների շարքում: Այս դեպքում ևս հնչական մակարդակում բառասկզբում չի ստեղծվում բաղաձայնական կապակցություն, քանի որ կից բաղաձայնները ընդմիջվում են և ձայնավորով՝ ումբակոծել [ռըմբակոծել], ռնգային [ռընգային]:

Ս բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Բառասկզբում այս բաղաձայնով կազմվում են զգալի թվով հաջորդականություններ: Մի շարք դեպքերում գրական ընդունելի արտասանություն է համարվում բաղաձայնից առաջ և արտասանությունը: Վերջին ժամանակներս ինչպես այլ դեպքերում, այնպես էլ այստեղ նկատելի են առանց բառասկզբական հավելավոր ձայնավորի արտաբերություններ: Այն բոլոր դեպքերում, երբ բառասկզբական բաղաձայնական կապակցությունը միասնական հնչարտաբերություն չունի և հաջորդող ձայնավորի հետ մեկ վանկ չի կազմում, ապա սրանց միջև հանդես է գալիս և ձայնավորը: Ունենք հետևյալ կարգի հաջորդականություններ՝ սգալ [սըբալ], սքալիվել [սթափվել], նաև [ըսթափվել], սլանալ [սըլանալ], սխալ [սըխալ], սկավառակ [սկավառակ], և [ըսկավառակ], սհաթ [սըհաթ] (գվ.ո.), սդոսկել [սըդոսկել], սյուն [սյուն], սնանկ [սընանկ], սպա [ըսպա] և [ըսպա], սսուկ [սըսուկ], սվաղ [սըվաղ], ստախոս [սըտախոս], բայց ստանալ [սըտանալ], սրել [սըրել], սցենար [սցենար], սփոփել [սփոփել] և [ըսփոփել], սֆանչելի [սքանչելի] և [ըսքանչելի], սֆաթ (գվ.ո.) [սֆաթ]: Բառասկզբի բաղաձայնների շարքում իրացվում են այլ կարգի հաջորդականություններ՝ սզնեհի [սըզնէի], սմբակ [սըմբակ], սոնի [սըոնի]:

Վ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Բառասկզբում Վ բաղաձայնին հնչական մակարդակում սովորաբար հաջորդում է ձայնավոր հնչյուն: Ունենք հետևյալ հաջորդականությունները՝ վզակոթ [վրզակոթ], վրար [վրթար], վժալ [վրժալ], վլախենք [վրլախենք] և վլախենք, վկա [վրկա], վհատ [վրհատ], վհար [վրճար], վյախկ [վյախկ], վնաս [վրնաս], վշե [վրշե], վրոշիկ [վրոշիկ], վսեմ [վրսեմ], վտակ [վրտակ], վրան [վրրան]: Երկուսից ավելի բաղաձայնական շարք ունենք վճեկ [վրճեկ] բառում:

Տ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Պայթական բաղաձայններին բառասկզբում սովորաբար հաջորդում է որևէ ձայնավոր հնչյուն: Գրության մեջ տ բաղաձայնին բառասկզբում հաջորդում են բաղաձայնական համակարգի միավորներից շատերը: Ունենք հետևյալ հաջորդականությունները՝ տգեղ [տրգեղ], տգալ [տրգալ], տրժալ [տրժալ], տլոտ (գվռ.) [տրլոտ], տխուր [տրխուր], տկար [տրկար], տհաս [տրհաս], տծե [տրծե], տղա [տրղա], տմարդ [տրմարդ], տյար [տյար], տնակ [տրնակ], տշեկ (գվռ.) [տրշեկ], տպեկ [տրպեկ], տռուզ (գվռ.) [տրռուզ], տվիշ [տրվիշ], տտիպ [տրտիպ], տրափվեկ [տրրափվեկ], տփոց (գվռ.) [տրփոց]:

Ց բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնը բառասկզբում համեմատաբար փոքրաթիվ բաղաձայնական հաջորդականություններ է կազմում: Հնչական մակարդակում ց-ին հաջորդում է ը ձայնավորը: Ունենք հետևյալ կազմությունները՝ ցրլամարտ [ցրլամարտ], ցհագ (հին գիրք) [ցրհագ], ցմահ [ցրմահ], ցրնոբ [ցրնոբ], ցպահանջ [ցրպահանջ], ցռուկ [ցրռուկ], ցվիշ [ցրվիշ], ցրեկ [ցրրեկ], ցցեկ [ցրցեկ], ցփրո (գվռ.) [ցրփրո], ցֆի (հին.) [ցրֆի]: Կան մի քանի այլ կազմություններ՝ ցգնեկ [ցրգնեկ], ցխեկ [ցրխեկ], ցրկյանս [ցրկյանս] և [ցրկյանըս]:

Փ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Պայթական բաղաձայնին հնչական մակարդակում բառասկզբում գրեթե միշտ հաջորդում է որևէ ձայնավոր հնչյուն: Գրության մեջ ունենք հետևյալ հաջորդականությամբ սկսող բառեր՝ փթեկ [փրթեկ], փլավ [փրլավ], փխուր [փրխուր], փծուն (գրք.) [փրծուն], փղապան [փրղապան], փնախոս (արևմտ.) [փրճախոս], փյունիկ [փյունիկ], փնովեկ [փրնովեկ], փշալար [փրշալար], փշակ [փրշակ], փռեկ [փրռեկ], փսուր [փրսուր],

փառել [փրատել], փցուն [փծուն] և [փըցուն], փհուն [փըքուն], փֆոց [փըֆոց]: Փր հաջորդականությունը չի միանում ձայնավոր նշան՝ փրփուր [փըրփուր], փրկել [փըրկել]:

Ք բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսող մի շարք բաղաձայնական կապակցություններ հնչական մակարդակում իրացվում են միջնորդավորված ք ձայնավորի միջոցով: Ունենք հետևյալ հաջորդականությունները՝ քթամեջ [քըթամէջ], քլար [քըլար], քղանց [քըղանցք], քմահաճ [քըմահաճ], քնար [քընար], քշել [քըշէլ], քշախօս [քըշախօս] քշուշ [քըշուշ], քոս (զվռ.) [քըռա], քսակ [քըսահ], քխորում [քըվօրում], քեական [քըրէական] և [քըէական], քցել (խակց.) [քըցէլ], քծու [քըծու], քյալագյոզ [քոդ.] [քյալագյոզ]:

Ֆ բաղաձայնով սկսվող կրկնակ հաջորդականություններ

Հայերենի ուշ շրջանում ձևավորված այս բաղաձայնով հիմնականում կազմվում են բնաձայնական բառեր և ուշ շրջանի փոխառություններ: Ունենք մի քանի գործածական կապակցություններ՝ ֆլագման [ֆլագման], ֆյուրեր [ֆյուրէր], ֆշոց [ֆըշոց], ֆռալ [ֆըռալ], ֆսալ [ֆըսալ], ֆտուր [ֆըտուր] և [ֆտուր], ֆրազ [ֆըռազ]: Օտարազգի բառերում առավել տարածվածը բառասկզբական բաղաձայնական հաջորդականությունների միասնական հնչումն է:

Բառասկզբական բաղաձայնական կապակցությունների առաջին և երկրորդ տեղերում հանդես եկող տառերը հնարավորություն են տալիս պարզելու հայերենի այբուբենի այդ միավորների գործածական կապերի որոշ առանձնահատկություններ: Այսպես՝ այբուբենի հենց առաջին բաղաձայնը Բ-ն ունի 24 հնարավոր զուգորդություն, այսինքն բացառվում են բաղաձայնական համակարգի միայն 6 միավորները՝ Գ, Ը, Ա, Ծ, Վ, Փ, տառերը: Բաղաձայն տառերի հաջորդականությունները արտացոլող աղյուսակում պարզորոշ երևում է, որ Բ + բաղաձայն կաղապարը ամենից արդյունավետն է: Համանման պայմաններում երկրորդ տեղում է Կ բաղաձայնը, որով կազմվում են նմանօրինակ 23 զուգորդություններ: Մակավաթիվ միացություններ ունեն Յ և Ռ տառերը՝ համապատասխանաբար 9 և 6 զուգորդություն: Բառասկզբում բաղաձայնական կուտակումները գրության մեջ չեն հանդիպում Յ և Ռ տառերով: Այսինքն այս բաղաձայններին հաջորդող որևէ բաղաձայնով բառեր հայերենը չունի և հնչական մակարդակում:

Բաղաձայնական բառասկզբական կապակցությունների առաջին տեղում հանդես եկող տառերի գործառական արժեքները ըստ նվազող մեծությունների կարելի է ներկայացնել հետևյալ տեսքով.

Բ Կ Տ Գ Լ Ս Թ Խ Ճ Դ

Շ Ք Փ Մ Չ Պ Մ Ջ Վ Ն

Ց Ղ Ժ Հ Ձ Զ Ֆ Ռ Բ

Տասնյակներով ներկայացված բաղաձայնական համակարգի միավորների գործառական կապերի արժեքները ունեն հետևյալ տեսքը.

I տասնյակ 24, 23, 22(1), 22, 22, 22, 21, 21, 21, 20

II տասնյակ 19, 18(1), 18, 18, 17(13), 17, 17, 17, 16, 16

III տասնյակ 15, 13, 12, 12, 10, 10, 9, 6, 0, 0:

Փակագծերում տրվում են բառարաններում չգործածված, սակայն տեքստում հնարավոր հաջորդականությունները: Այսպես՝ երկրորդ տասնյակի հինգերորդ տեղում հանդես եկող Չ բաղաձայնը կարող է տեսականորեն հանդիպել հայերենի բոլոր բաղաձայններից առաջ, եթե նկատի ունենանք Չ ժխտական ածանցով կազմվող բոլոր բառաձևերը, մինչև որ բառարաններում չեն տրվում շծպալ, շծամել տիպի կազմություններ:

Բառասկզբական բաղաձայնական հաջորդականությունների երկրորդ տեղում հանդես եկող գրույթների մեջ կան այլ կարգի առանձնահատկություններ: Եթե Յ և Բ հնչյունները չէին կարող հանդես գալ որպես կապակցության առաջին անդամ, ապա երբ այս նույն բաղաձայնները հանդես են գալիս կապակցության երկրորդ անդամի տեղում, հենց իրենք են դառնում ամենից հաճախականները՝ յուրաքանչյուրը 27-ական դուբորդություն: Առաջին տեղը զբաղեցնող տասնյակից իրենց ակտիվությունը պահպանում են և երկրորդ տեղի առաջին տասնյակում մնում են միայն Լ և Խ գրույթները, մինչդեռ Բ, Գ, Դ գրույթները, հայտնվում են վերջին տասնյակում:

Երկրորդ տեղում հանդես եկող բաղաձայնների գործառական արժեքները ըստ նվազող մեծությունների կարելի է ներկայացնել հետևյալ տեսքով.

Ն Բ Ց Ռ Լ Մ Խ Ղ Վ Տ

Մ Շ Պ Ջ Կ Ք Թ Ժ Հ Ճ

Գ Մ Փ Ձ Ց Ֆ Բ Ջ Դ Ձ

Ըստ տասնյակների սրանք ունեն հետևյալ գործառական կապերը.

I տասնյակ՝ 28, 27, 26(1), 26, 25, 23, 22, 21, 21, 20(1),

II տասնյակ՝ 20, 18(1), 18, 17(1), 17, 16, 14, 13(1), 13(1), 13(1),

III տասնյակ՝ 13, 12(1), 11, 9(1), 8(1) 6(2), 5(1), 5, 4(1):

ԲԱՌԱՍԿԱԶԲԱԿԱՆ ԵՌՅԱԿ ԲԱՂԱՁԱՅՆԱԿԱՆ ՀԱՋՈՐԴԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ՈՒՆԵՑՈՂ
ԲԱՌԵՐ

Երեք բաղաձայնով սկսող բառերը հիմնականում բաշխվում են տարբեր վանկերի վրա: Սրանց մեջ հանդես է գալիս վանկարար Ը ձայնավորը: Միայն առանձին դեպքերում Ժրեք բաղաձայններն էլ միավորվում են մեկ

վանկի մեջ հաջորդող ձայնավորների շուրջը: Արտասանական այս տարբերակների մասին կխոսվի առանձին բաղաձայններով սկսվող հաջորդականությունների քննության ընթացքում:

Բ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող կապակցությունների մեջ հանդես են գալիս հայերենի բաղաձայնական համակարգի միավորների կեսից ավելին: Սըրանցով կաղմված հաջորդականությունների տեսակների թիվը շատ մեծ է: Միայն մեկ հաջորդականության մեջ արտասանական մակարդակում ունենք միասնական արտաբերություն այդ փոխառյալ բլյումինգ [բլյումինգ], բառն է, մյուս հեղեղերում պատկերը հետեւյալն է. բրոնջ [բրոնձ], բզզալ [բբզզալ], բզրուկ [բբզրուկ], բքնակոխ [բբքնակոխ], բծծած [բբծբծած], բլբակ [բբլբակ], բլղուր [բբլղուր], բբլշակնե [բբլշակնե], բլբալանջ [բբլբալանջ], բիւլալ [բբիւլալ], բխմունք [բբխմունք], բկիկ [բբկիկ], բհրել [բբհրել], բղղալ [բբղղալ], բղջախոն [բբղջախոն], բնդել [բբնդել], բշտել [բբշտել], բջջանյութ [բբջջանյութ], բոնակոք [բբոնակոք], բոշակ [բբոշակ], բոռալ [բբոռալ], բվվալ [բբվվալ], բտկան [բբտկան], բավել [բբտվել], բրգածն [բբրգածն], բրգել [բբրթել], բրտաբառ [բբրտաբառ], բբնել [բբբնել]: Այս բաղաձայնով սկսվող բաղաձայնական եռյակ հաջորդականությունների տեսակների ընդհանուր թիվը 29 է:

Գ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսող բաղաձայնական եռյակ հաջորդականություններից միայն գլլուկոզա [գլլուկոզա] բառում է, որ արտասանական մակարդակում պահպանվում է բառասկզբական բաղաձայնական կապակցության միավանկ արտաբերությունը, մյուս բառերում բաղաձայնները բաշխվում են տարբեր վանկերի՝ զբնակ (ժղ.) [զբռնակ] կամ [զբբռնակ], գգվալի [զբգգվալ], գգվել [զբգգվել], գծնել [զբգծնել], գծվել [զբգծվել], գծտել [զբգծտել], գղղոն [զբղղոն], գլթա [զբղթա], գլլալ [զբղլլալ], գբլխաբառ [զբղլխաբառ], գխկալ [զբղխկալ], գխտալ [զբղխտալ], գծծանալ [զբծծանալ], գծվել [զբծվել], գղծիկ [զբղծիկ], գբմբն [զբմբն], գբմփալ [զբմփալ], գնդակ [զբնդակ], գնծիկ [զբնծիկ], գնչու [զբնչու], գբնվել [զբնվել], գբռակ [զբբռակ] գբլել [զբբլել], գոգի [զբոգի], գոթալ [զբոթալ], գոփալ [զբոփալ], գոռալ [զբոռալ] գոփել [զբոփել], գվվալ [զբգվվալ], գտնել [զբտնել], գբբաց [զբբբաց], գբգիռ [զբբգիռ], գբկել [զբբկել], գտնել [զբտնել], գբբաց [զբբբաց], գբգիռ [զբբգիռ], գբկել [զբբկել], գբնակ [զբբռնակ], գբշակ [զբբռակ], գբպան [զբբպան], գբվել

[գըրվէլ], գրագետ [գըրբագէտ], գցվել [գըցվել]: Այս բաղաձայնով գործառնում են շուրջ 4 տասնյակ հաջորդականութիւններ:

Դ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսող բոլոր բաղաձայնական կապակցութիւնները իրացվում են ձայնավորական հնարանով: Բավականին կենսունակ են դժ [դըժ] ածանցով կազմված ձևերը: Ունենք հետևյալ հաջորդականութիւնները՝ դդմակ [դըթմակ], դդշալ [դըթշալ], դգգալ [դըգգալ], դգվել [դըգվէլ], դծբախտ [դըծբախտ] դծգոն [դըծգոն], դծծալ [դըծծալ], դրծխեմ [դըրծխէմ] և [դըշխէմ], դծկամ [դըծկամ], դծմիտ [դըծմիտ], դրծնակ [դըրծնակ], դծպատեն [դըծպատէն], դծվար [դըծվար], դխկալ [դըխկալ], դդյակ [դըդ-յակ] և [դը-դյակ], դմբալ [դըմփալ], դմփալ [դըմփալ], դնգալ [դընգալ], դընդել [դընդէլ], դնշիկ [դընշիկ], դշխեմ [դըշխէմ], դպրոց [դըպրոց], դուռն (ժղ.) [դըուռն], դոկից [դըոկից], դումեղ [դըումէլ], դոնաբաց [դըոնաբաց], դոռալ [դըոռալ], դսնավուր (ժղ.) [դըսնավուր], դվվալ [դըվվալ], դրդել [դըրթէլ], դրծել [դըրծէլ], դրկից [դըրկից], դրվագ [դըրվագ], դրսևորել [դըրսէլօրէլ], դրտանամ [դըրտահամ], դգսունի [դըքսուհի]:

Ձ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով բառասկզբում բաղաձայնական եռյակ հաջորդականութիւնները համեմատաբար քիչ են հանդիպում: Ստորև ներկայացնում ենք ինչպես գրական լեզվում, այնպես էլ բարբառներում և ժողովրդախոսակցական լեզվում գործառնող բառաձևերը՝ զընել [զըբնէլ], զգվանել [զըգվանէլ], զվվել [զըվվէլ], զխկում [զըխկում], զկծանել [զըկծանէլ], զկնի [զըկնի] և [զըկնի], զղջալ [զըղջալ], և [զըխշալ], զմբալ [զըմփալ], զմրուխտ [զըմրուխտ], զընգալ [զընգալ], զնդան [զընդան], զընել [զըննէլ], և [զըննէլ], զուամա [զըուամա], զոռալ [զըոռալ], զովի [զըոփի], զսպել [զըսպէլ], զստ:ային [զըստային], զսվածփ [զըսվածփ], զգգալ [զըգգալ], զգպարտել [զըգպարտէլ], զըրկել [զըրկէլ], զրվանդ [զըրվանգ]: Բոլոր ձևերի ընդհանուր քանակը 23 է:

Թ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Հայերենի համեմատաբար գործուն բաղաձայնական շարքեր են կազմվում այս բաղաձայնով: Ունենք հետևյալ կաղմութիւնները՝ թթվածին [թըթվածին], թվատ [թըվատ], թվատ [թըլփատ], թիֆել [թըլֆէլ], թխիկ [թըխիկ], թխկոց [թըխկոց], թխմել [թըխմէլ], թխակալ [թըխակալ], թխել [թըխսէլ], թխվել [թըխվէլ], թթախաղ [թըթախաղ] և [թըխախաղ], թղիկ [թըղիկ], թղի [թըղիկ] և [թըխիկ], թմբել [թըմ-

րէլ], քմբել [թըմբէլ], քմփալ [թըմփալ], քնգալ [թընգալ], քնդալ [թըն-
դալ], քնքոց [թընթոց], քնշալ [թընշալ], քնջանք [թընջանք], քշնամի
[թըշնամի], քշշալ [թըշշալ], քշլառ [թըշլառ], քղպա [թըղպա], քոնո-
ցի [թըոնոցի], քոշել [թըոշէլ], քոռալ [թըոռալ], քսկել [թըսկէլ], քստալ
[թըստալ] քստենի [թըստէնի], քրթիռ [թըրթիռ], քրկալ [թըրկալ], քրբ-
մել [թըրմէլ], քրշել [թըրշէլ], քրվել [թըրվէլ], քրփալ [թըրփալ], քրբ-
աբաւն [թըրբաբաւն], քփշոր [թըփշօր], քփպալ [թըփպալ], քֆնել
[թըֆնէլ], քֆվել [թըֆվէլ]: Բոլոր ձևերի ընդհանուր քանակը 42 է: Ոչ մի
եռյակ գրային հաջորդականութիւն հանդես չի գալիս մեկ վանկում: Փա-
կագծերում տրվող կրկնակ ձևերը արտասանական տարբերակներ են:

Ժ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Հայերենում մի քանի բառեր են, որ սկսում են ժ + կրկնակ բաղաձայն
շարքով: Դրանք են՝ ժծխել կամ ժշխել [ժըժխէլ] և [ժըշխէլ], ժծմունք
[ժըժմունք], ժխուկ կամ ժրուկ [ժըլտուկ], [ժըրտուկ], ժխտական
[ժըխտական], ժնգալ [ժընգալ], ժպտագեղ [ժըպտագէղ]: Ընդամենը 6
տեսակ կազմութիւն:

Լ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսող եռյակ բաղաձայնական հաջորդականու-
թիւնները կենդանի խոսքում իրացվում են Ը ձայնավորի միջնորդու-
թյամբ: Դրութեան մեջ ունենք հետևյալ կարգերի բառաձևեր՝ լղրանոց
[լըղրանոց], լկել [լըկէլ], լխկալ [լըխկալ], լխպիկ (գլռ.) [լըխպիկ],
լխտիկ (գլռ.) [լըխտիկ], լծկան [լըծկան], լծնափախ (ժղ) [լըծնափախ],
լկտի [լըկտի], լղպոր (ժղ.) [լըղպօր], լմկել (գլռ.) [լըմկէլ], լմվել [լըմ-
վէլ], լմփռ [լըմփօռ], լնգալ (ժղ.) [լընգալ], լնդեք [լընդէք], լպռոտ
[լըռպօտ], լովել [լըուէլ], լսնիկ [լըսնիկ], լսվել [լըսվէլ], լտենի
[լըտտէնի], լրբենի [լըրբէնի] և [լըրփէնի], լրբենի [լըրթէնի], լրշորեն
[լըրշօրէն], լրտես [լըրտէս], լցնել [լըցնէլ], լցվածք [լըցվածք], լքյալ
[լըքյալ]: Կազմութիւնների ընդհանուր թիվը 26 է:

Խ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով կազմվում են համեմատաբար մեծաթիվ եռյակ բա-
ղաձայնական հաջորդականութիւններով սկսող բառաձևեր՝ խզզոց [խըզ-
զոց], խզվել [խըզվէլ], խծծալ [խըծծալ], խծռել [խըծռէլ], և [խըժը-
ռէլ], խլակ [խըլլակ], խլշել [խըլշէլ], խլվել [խըլվէլ], խխմել [խըխ-

մէլ], խխլիկ [խըխլէլ], խծր [խըծրբը], խծպիկ [խըծպէլ], խր-
դալը (հն.) [խըդալթ], խղնալ [խըղճալ], խննել [խըճըճէլ], և
[խըճըճել], խնյա [խըճյա], խընվածք [խըճվածք], խմբագիր
[խըմբագիր], խմվել [խըմվէլ], խմրախոտ [խըմրախօտ], խնդալ [խըն-
դալ], խնծիղ [խընծիղ], խնկել [խընկէլ], խընձոր [խընձօր], խնչույք
[խընչույք], խնչել [խընչէլ], խշկել (գվ.ն.) [խըշկէլ], խշշալ [խըշշալ],
խշտալ [խըշտալ], խշրել [խըշրէլ], խշմար (ժղ) [խըշմար], խալիկ
(գվ.ն.) [խըալիկ] և [խըալիկ], խպնել (արևմտ.) [խըպնէլ], խոքալ
[խըոքալ], խոկել (ժղ) [խըոկէլ], խոնել [խըոնէլ], խոչակ [խըոչակ],
խոպոտ [խըոպօտ], խոռոց [խըոռօց], խովակ [խըովակ], խովալ
[խըովակ], խոֆել (ժղ) [խըոֆէլ], խստաբարձ [խըստաբարձօ], խավածք
[խըտվածք], խառել [խըտտէլ] և [խըտրտէլ], խտրություն [խըտրու-
թյուն], խրբոնկ [խըրբոնկ], խրթին [խըրթին], խրխինջ [խըրխինջ],
խրծիկ (գվ.ն.) [խըրծիկ], խրկել (արևմտ) [խըրկէլ], խրձակ [խըրցակ],
խրճիթ [խըրճիթ], խրվել [խըրվէլ], խրցկել [խըրցկէլ], խցվել [խըց-
վէլ], խրփկալ (ժղ) [խըրփկալ], խփվել [խըրփվէլ]: Խ-ով սկսող բառաձե-
ւերը ներկայանում են 57 կաղմությամբ: Բաղաձայնական շարքի երկրորդ
անդամի տեղում հանդես են գալիս համակարգի անդամների կեսից ալե-
կին:

Մ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Հայերենի բաղաձայնական համակարգի մոտ մեկ երրորդը կարող է
հաջորդել այս բաղաձայնին բառասկզբում կաղմելով եռյակ հաջորդակա-
նություններ՝ ծրոնկ [ծըթոնկ], ծլթալ [ծըլթալ], ծլլալ [ծըլլալ], ծկել
[ծըլկէլ] ծխնելույզ [ծըխնէլույզ], ծխշոր [ծըխշօր], ծխվել [ծըխվէլ],
ծծկալ [ծըծկալ], ծծմայր [ծըծմայր], ծծվել [ծըծվէլ], ծծֆել (գվ.ն.)
[ծըծֆէլ], ծկթել [ծըկթէլ], ծկլել [ծըկլէլ] ծղծամ [ծըղծամ], ծղնոտա-
բույր [ծըղնօտաբույր], ծղրիղ [ծըղրիղ], ծմրոնկ [ծըմրոնկ], ծնգալ
[ծընգալ], ծնծուտ [ծընծուօտ], ծնկակալ [ծընկակալ], ծնյալ [ծըն-
յալ], ծնվել [ծընվէլ], ծնրաղիր [ծընրաղիր], ծպպացնել [ծըպպացնէլ],
ծպտել [ծըպտէլ], ծուանգ (ժղ) [ծըուանգ], ծոծուկ (գվ.ն.) [ծըոծուկ],
ծովիտ [ծըովիտ], ծովել [ծըովէլ], ծվվալ [ծըվվալ] ծրվել [ծըրվէլ],
ծրառել [ծըրառէլ], ծփյուն [ծըփյուն]: Այստեղ ներկայացվում են 33 կաղ-
մություն:

Կ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Բառասկզբում բաղաձայնական գրույթների առավել հաճախական
շարքեր կաղմող բաղաձայններից է: Բաղաձայնական համակարգի մոտ

երկու երրորդը հաջորդում է կ բաղաձայնին՝ կգնան (գվ.ու.) [կըղճան], կզվել [կըզվէլ], կթբալ (գվ.ու.) [կըթթալ], կթղա (գվ.ու.) [կըթղա] և [կըթխա], կթյուն [կըթյուն], կթնել (գվ.ու.) [կըթնէլ], կթվել [կըթվէլ], կրդիկ (գվ.ու.) [կըրդիկ], կթիկ (գվ.ու.) [կըլթիկ], կլլել (արևմտ.) [կըլլէլ], կլյոշ [կլյոշ] և [կըլյոշ], կլպել [կըլպէլ], կխթալ (գվ.ու.) [կըխթալ], կխնորել (գվ.ու.) [կըխնօրէլ], կխտար (ժղ) [կըխտար], կծծի [կըծծի], կծկել [կըծկէլ], կծղել [կըծղէլ], կծմախոտ [կըծմախօտ], կծված [կըծված], կկգել [կըկգէլ], կկշել [կըկշէլ], կղբագգի [կըղբագգի], կղգի [կըղգի], կղկաթ (հն) [կըղկաթ], կղղալ [կըղղալ], կղմինդր [կըղմինդր], կղվել (հզվգ) [կըղվէլ], կնղակ [կընղակ], կննագործ [կըննագործ], կնյա [կընյա], կնպել [կընպէլ], և [կընպէլ], կնվել [կընվէլ], կնրել [կընրէլ], կմբել (հզվգ) [կըմբէլ], կմկահառ (գվ.ու.) [կըմկահատ], կնգուղ [կընգուղ], կնդել (ժղ) [կընդէլ], կնկատել [կընկատէլ], կնծիկ [կընծիկ], կննաձուկ [կըննաձուկ], կնյագ [կնյագ] և [կընյագ], կնշել [կընշէլ], կնջեռ [կընջէռ], կնքել [կընքէլ], կշկոռ (ժղ) [կըշկոռ], կշոն [կըշոն], կշտամբել [կըշտամբէլ], կպշել [կըպշէլ], կոթալ [կըոթալ], կոկել (գվ.ու.) [կըոկէլ], կոնակ [կըոնակ], կոռալ [կըոռալ], կովել [կըովէլ], կովահար (արևմտ) [կըովահար], կսկիծ [կըսկիծ], կսմիթ [կըսմիթ], կվվալ [կըվվալ], կաղուց [կըտղուց], կառնել [կըտնէլ], կառված [կըտրված], կտանել [կըտտնէլ], կտրել [կըտրէլ], կտցահար [կըտցահար] կրթել [կըրթէլ], կրծել [կըրծէլ], կրկին [կըրկին], կրնառ [կըրնառ], կրմուղ [կըրմուղ], կրպակ [կըրպակ], կրվել [կըրվէլ], կրաել [կըրտնէլ], կրֆառ [կըրֆառ], կցված [կըցված], կցրել [կըցրէլ], կվված [կըքված]: Այս բաղաձայնով սկսում են հայերենի 76 եռյակ բաղաձայնական հաջորդականություններ, ընդ որում սրանցից երկուսը՝ կլյոշ, կնյալ կարող են արտասանվել առանց ձայնավորական հենարանի:

2 բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Բառասկզբում հ-ն թույլ բաղաձայն չէ և նրանով սկսվում են բաղաձայնական շարքով սկսող մի շարք բառեր՝ հծծել [հըծծէլ], հղրել [հըղրէլ], հղկել [հըղկէլ], հղվել [հըղվէլ], հղփանալ [հըղփանալ], հմտանալ [հըմտանալ], հնգամյակ [հընգամյակ], հնդիկ [հընդիկ], հնկել (արևմտ.) [հընկէլ], հնձան [հընձան], հնառ (գվ.ու.) [հընհառ], հնչակ [հընչակ], հպվել [հըպվէլ], հոշակ [հըոշակ], հսկա [հըսկա], հտակ [հըտտակ], հտպիտ [հըտպիտ], հրդեհ [հըրդէհ], հրթիռ [հըրթիռ], հրկիզել [հըրկիզէլ], հրծիգ [հըրծիգ], հրշեջ [հըրշէջ], հրվել [հըրվէլ]: Գրային եռյակ բաղաձայնական շարքով կան 23 կաղմություններ:

Ձ Բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Համեմատաբար սակավաթիվ են ձ Բաղաձայնով սկսող բաղաձայնա-
կան շարքերով ձևավորվող բառերը՝ ձգվել [ձըքվել], ձգտել [ձըքտել],
[ձըղկի], ձնծաղիկ [ձընծաղիկ], ձնկալ [ձընկալ], ձնհալ [ձընհալ], ձնձեղ
[ձըղկի], ձնծաղիկ [ձընծաղիկ], ձնկալ [ձընկալ], ձնհալ [ձընհալ], ձնձեղ
(ժղ.) [ձընձեղ], ձվջուր (գվռ.) [ձըվջուր]: Կազմությունների ընդհանուր
թիվը 11 է:

Ղ Բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող և շարք կազմող բառաձևերը հիմնականում
բարբառային կամ ժողովրդախոսակցական ուղարտին պատկանող բառեր
են՝ դժժալ [ղըժժալ], ղլտիկ [ղըլտիկ], ղմշել [ղըմշել], ղեջալ [ղընջալ],
ղշլաղ [ղըշլաղ] ղպտի [ղըպտի], ղոռալ [ղըռռալ], ղսմաթ [ղըսմաթ],
ղրեալ [ղըրեալ], ղրփել [ղըրփել]: Կան 10 կազմություններ:

Ճ Բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Բաղաձայնական համակարգի անդամների կեսից ավելին կարող են
հաջորդել այս բաղաձայնին բառասկզբում և կազմել բաղաձայնական
շարքերով սկսող բառաձևեր՝ ճգնել [ճըքնել], ճգմել [ճըգմել], ճգտալ
[ճըղտալ], ճքթալ [ճըթթալ], ճթնել [ճըթռել], ճլթալ [ճըլթալ], ճլխել
(ժղ.) [ճըլխել], ճխել [ճըխել], ճխտել [ճըխտել], ճկնակ (գվռ.) [ճըկ-
նակ], ճկոնել [ճըկոնել], ճղալ [ճըղլակ], ճղղալ [ճըղղալ], ճղնիմ [ճըղ-
նիմ], ճղվել [ճըղվել], ճղփալ [ճըղփալ], ճմլիշ [ճըմլիշ], ճմկիթ [ճըմ-
կիթ], ճմոնել [ճըմոնել], ճմվել [ճըմվել], ճնգալ [ճընգալ], ճնշում [ճըն-
շում], ճշմարիտ [ճըշմարիտ], ճշտապահ [ճըշտապահ], ճշյուն [ճըշ-
յուն], ճպոռոտ [ճըպոռոտ], ճոգել [ճըռոգել], ճոքալ [ճըռոթալ], ճոնիկ
[ճըռնիկ], ճոռալ [ճըռռալ], ճովողյուն [ճըռվողյուն], ճտալ [ճըստալ],
ճտֆավոր [ճըտքավոր], ճրբել [ճըրբել], ճֆալ [ճըքքալ]: Այստեղ ներ-
կայացվել են 35 կազմություններ:

Մ Բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնը նույնպես համեմատաբար կենսունակ է բառակազմ-
քում բաղաձայնական հաջորդականություններով բառաձևեր կազմելու
մեջ՝ մգնել [մըգնել], մգոլուր (գվռ.) [մըգոլուր], մգգալ [մըգգալ], մըգկիթ
մգմուզ (գվռ.) [մըգմուզ], մգլածֆ [մըգվածֆ], մքնաղեմ [մըքնաղեմ],
մժղուկ [մըժղուկ], մլթներեն [մըլթոներեն], մլլալ (ժղ.) [մըլլալ],
մխլու [մըխլու], մխկել (գվռ.) [մըխկել], մխվել [մըխվել], մժրել (գվռ.)

[մըծրէլ], մկդակ [մըկդակ], մկկալ [մըկըկալ], մկնագգի [մըկնագգի], մկրաա [մըկրաա], մղակ [մըղլակ], մղվել [մըղվէլ], մննել (ժղ.) [մըննէլ], մնչալ [մընչալ], մնջախաղ [մընջախաղ], մշկեցի [մըշկէնի], մշրել [մըշրէլ], մոռալ [մըոռալ], մսխալ [մըսխալ], մտնել [մըտնէլ], մտրակ [մըտրակ], մտփոլ [մըտփոլ], մրգաբեր [մըրգաբէր], մրկել [մըրկէլ], մրնիկ [մըրնիկ], մրմունջ [մըրմունջ], մրջուր (ժղ.) [մըրջուր], մրսել [մըրսէլ], մրվանտակ [մըրվանտակ], մրտեցի [մըրտէնի], մրրիկ [մըրրիկ], մրցաբեմ [մըրցաբէմ]: Կազմութիւններ ընդհանուր թիւը 40 է:

Ն բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով կան սակավաթիվ բառաձևեր՝ եծդեն [ներժդէհ], և [ներժդէ], եկնահասակ [ներկնահասակ], ենջել [ներնջէլ], եշարեցի [ներշարէնի], եշխար [ներշխար], եշկաբորբ [ներշկաբորբ], եշմարել [ներշմարէլ], եշտար [ներշտար], եռնաբար [ներոնաբար], ետեել [ներստէլ], եվվալ [ներվվալ], երբին [ներբին]: Ընդամենը 12 կազմութիւն:

Շ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Ստարադգի մի քանի փոխառութիւններում այս բաղաձայնով սկսող բառասկզբական հաջորդականութիւնները ունեն միասնական միավանկ արտասանութիւն՝ շարից [շարից], շարեկբերխեռ [շարէկբերխէր], շլախտա [շլախտա]: Այլ դեպքերում պահպանվում են հայերենին բնորոշ ը ձայնավորով կազմութիւնները՝ շղիկ [շըղիկ], շմոր [շըմօր], շխկալ [շըխկալ], շըքա [շըղթա], շմփալ [շըմփալ], շնդեղ [շընդէղ], շնկեր [շընկէր], շնչել [շընչէլ], շնպան [շընպահ], շմած [շըշմած], շշուռ [շըշուռ], շպպալ [շըպպալ], շոռալ [շըոռալ], շտկել [շըտկէլ], շրդան (գվռ.) [շըրդան], շրթեգր [շըրթէղր], շրշալ [շըրշալ], շրջան [շըրջան], շրվան [շըրվան], շփվել [շըփվէլ], շփալ [շըփալ], շփոն [շըփոն], շփել [շըփէլ]: Կան 26 կազմութիւններ:

Չ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հաջորդականութիւնների թիւը անհամեմատ կմեծանա, եթե մենք հաշվի առնենք չ ժխտական ածանցով կազմութիւնները, որոնք բառարանում տեղ չեն գտել: Ստորև ներկայացնում ենք բառարաններում գրանցված ձևերը՝ չբխել (գվռ.) [չըրխէլ], չթթալ [չըթթալ], չթշա [չըթշա], չթվոր [չըթվօր], չրբուր [չըրբուր], չվարի (գվռ.) [չըվարի], չխկալ [չըխկալ], չղջիկ [չըղջիկ], և [չըխչիկ], չմշկեք

[լըմշակէր], շմպալ [լըմպալ], շմփալ [լմփալ], շմֆել [լըմֆէլ], շնչին [լընչին], շալախ (գվռ.) [լըպալախ], շպպալ [լըպպալ], շոթել [լըոթէլ], շոշրո [լըոշոռ], շոռալ [լըոռալ], շովել [լըովէլ], շոփել (գվռ.) [լըոփէլ], շստիկ [լըստիկ], շրթալ [լըրթալ], շփխի (գվ.) [լըփխի], շփախ (գվռ.) [լըփալախ], շփփալ [լըփփալ], շմեղ [լըքմեղ], շֆնաղ [լըքֆնաղ], շփել [լըքփէլ]: Կան 28 կազմություններ:

Պ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Բաղաձայնական համակարգի անդամներից մեկ երրորդի հետ պ բաղաձայնը կազմում է զուգորդություններ, եռյակ հաջորդականությունների մեջ՝ պզգալ [պըզգալ], պծգալ [պըծգալ], պլգել (ժղ.) [պըլգէլ], պլթալ (ժղ.) [պըլթալ], պլլել [պըլլէլ], պլկան (գվռ.) [պըլկան], պլլուս [պլլուս], պլշացնել [պըլշացնէլ], պլտալ [պըլտալ], պղլորակ (գվռ.) [պըղլորակ], պղծել [պըղծէլ], պղտոռ [պղտոռ], պնդել (ժղ.) [պընդէլ], պննաբեռ [պըննաբէռ], պնռել (խսնց.) [պընռէլ], պնդել [պընդէլ], պնշատ [պընշատ], պշկել [պըշկէլ], պշնել [պըշնէլ], պշվել [պըշվէլ] պշրանֆ [պըշրանֆ], պպգել [պըպգէլ], պոնոկել [պըոնոկէլ], պտկել (ժղ.) [պըտկէլ], պտղաբեր [պըտղաբէր], պտռել [պըտռէլ], պտտածն [պըտտածնէլ], պտրել (հնց.) [պըտրէլ], պրզոնֆ [պըրզոնֆ], պրծացնել [պըրծացնէլ], պրկել [պըրկէլ], պրտել (ժղ.) [պըրտէլ]: Ընդամենը 33 կազմություն:

Ջ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնը համեմատաբար սակավաթիվ հաջորդականություններ է կազմում բաղաձայնական համակարգի անդամների հետ՝ բացառությամբ ջուր բաղադրիչով կազմված բարդությունների՝ ջգրացնել (գվռ.) [ջըգրացնէլ], ջլբաց (գվռ.) [ջըլբաց], ջլթիկ (գվռ.) [ջըլթիկ], ջխտել (գվռ.) [ջըխտէլ], ջնդա (գվռ.) [ջընդա], ջնջել [ջընջէլ], ջոթել [ջըոթէլ], ջրբաժան [ջըրբաժան], ջրգող [ջըրգող], ջրդեղել [ջըրդէղէլ], ջրթափ [ջըրթափ], ջրից [ջըրից], ջրխմիկ [ջըրխմիկ], ջրծաղիկ [ջըրծաղիկ], ջրկիր [ջըրկիր], ջրհան [ջըրհան], ջրմուղ [ջըրմուղ], ջրշնջ [ջըրշնջ], ջրշափ [ջըրշափ], ջրպան [ջըրպան], ջրսուզակ [ջըրսուզակ], ջրվեժ [ջըրվէժ], ջրտար [ջըրտար], ջրցան [ջըրցան], ջրվախ [ջըրվախ], ջրգամ [ջըրգամ]: Ընդամենը 26 կազմություն:

Ռ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Բառասկզբում այս բաղաձայնով հազվադեպ կարելի է հանդիպել բաղաձայնական շարքերով սկսող բառերի՝ Ունենք ընդամենը 3 դեպք՝

ումբակոծել [որմբակօծել], ռնգակալ [ռնդակալ] և ռնտալ (գվռ.) [ռնտալ]:

Ս բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Բաղաձայնական համակարգի միավորների շուրջ հետք կարող են հաջորդել Ս բաղաձայնին բառասկզբում կաղմնելով բաղաձայնական հաջորդականություններ՝ սգվար [սըքվօր], սգնենի [սըղնէնի], սվվել [սըլլվել], սխկել [սըխկել], սխտոր [սըխտօր], սխրալի [սըխրալի], սկիկ [սըկիկ], սկյուռ [սկյուռ], [ըսկյուռ], սկսել [սկըսէլ], [ըսկըսէլ], սկվել [սըկվէլ], սղյուր (ժղ.) [սըղլուր], սղղալ [սըղղալ], սղնակ [սըղնակ], սղվել [սըղվէլ], սմբակ [սըմբակ], սմպատակ [սըմպատակ], սմֆել [սըմֆէլ], սնգույր [սընգույր], սնդիկ [սընդիկ], սնկաբան [սընկաբան], սնձան [սընձան], սոնի [սըռնի], սոսուռ (ժղ.) [սըռսուռ], սսկել [սըսկէլ], սվիկ (գվռ.) [սըվիկ], ստյուարդ [ստյուարդ], ստնավար (հնց.) [սըտնավօր], ստվար [ստվար], [ըստվար], ստրառեգ [ստրատէգ], [ըստրատէգ], սրբել [սըրփէլ], սրդող [սըրդօղ], սրծել [սըրծէլ], սրնաման [սըրճաման], սրվակ [սըրվակ], սրտաբաց [սըրտաբաց], սրփիչ [սըրփիչ], սփռուռ [սփյուռ], [ըսփյուռ], սփոիչ [սըփոիչ], սփել [սըփէլ] (գվռ.):

Մի շարք կաղմություններում հնարավոր են արտասանական մակարդակում բաղաձայնական բառասկզբական շարքերի միասնական մեկ վանկային գործածություններ՝ սկյուռ, ստյուարդ, ստվար, ստրառեգ, սփյուռ:

Ս բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններով կան 39 կաղմություններ:

Վ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսող կաղմությունները երկու տասնյակ են՝ վգգալ [վըգղալ], վգկալ [վըգկալ], [վըսկալ], վգնոց [վըգնօց], վգսյառ [վըգսյատ], վգտակ [վըգտակ], վգրուկ [վըգրուկ], վժծալ [վըժծալ], վխտալ [վըխտալ], վնռաբեկ [վըճռաբէկ], վնգալ [վընգալ], վշա [վըշա], վշալ [վըշալ], վշտանալ [վըշտանալ], վոբալ [վըռթալ], վոչալ (ժղ.) [վըռչալ], վուվել (ժղ.) [վըրվէլ], վսսալ [վըսսալ], վստան [վըստա], վրձին [վըրձին], [վըրցին], վրֆաշի (ժղ.) [վըրֆաշի]:

Տ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով կազմվում են համեմատաբար գործուն բառաձև-
վեր' ազգալ [տըզզալ], ագրուկ [տըզրուկ], ածծալ [տըծծալ], ախմար
[տըխմար], ախպել [տըխպէլ], ախրել [տըխրէլ], տկզել [տըկզէլ],
տկլուր [տըկլուր], տկնուր [տըկնուր], տկռել [տըկռէլ], տկտի [տըկտի],
տղզել (գվռ.) [տըղզէլ], տղլափ (գվռ.) [տըղլափ], տըղմուտ [տըղ-
մուտ], տղպոտ [տըղպոտ], տնկել [տընկէլ], տմբալ [տըմբալ], տմկել
(գվռ.) [տըմկէլ], տմպել [տըմպէլ], տմբակ [տըմբակ], տնգուրալ
(գվռ.) [տընգուրալ], տնգոբանչ (կտկ.) [տընգոբանչ], տնկարան [տըն-
կարան], տնպան [տընպան], տնվուր [տընվուր], տնտես [տընտէս],
տնփեսա [տընփէսա], տնփալ [տընփալ], տպվել [տըպվէլ], տոզել
[տըոզէլ], տոփալ [տըոփալ], տվյալ [տըվյալ], տվչություն [տըվչու-
թյուն], տտնավուր [տըտնավուր], տտպել (հզվդ.) [տըտպէլ], տրմուղ
(գվռ.) [տըրմուղ], տրյուֆել [տըրյուֆէլ], տրվել [տըրվէլ], տրտինգ
[տըրտինգ], տրցակ [տըրցակ], տրփալ [տըրփալ], տֆենել [տըֆէնէլ]:
Միայն տրյուֆել բառում ունենք բաղաձայնների հաջորդականություն
մեկվանկանի արտաբերություն: Ընդամենը կան 42 կազմություններ:

Յ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով բառասկզբում համեմատաբար ոչ մեծ թիվ են կազմում եռյակ հաջորդականություններով սկսվող բառաձևերը՝ ցզուրքյուն [ցըզրություն], ցրկյանս [ցըկյանըս], ցմռուր [ցըմրուր], ցմփուր [ցըմփուր], ցնդած [ցընդած], ցնծալ [ցընծալ], ցնցել [ցընցել], ցընփեռ (գլու.) [ցընփէռ], ցրդենի [ցըրդէնի], ցրվել [ցըրվէլ], ցրտաբեր [ցըրտաբէր], ցրցամել [ցըրցամէլ], ցցվել [ցըցվէլ], ցփնել [ցըփնէլ], ցփսի [ցըփսի]: Այս բաղաձայնով սկսվող հաջորդականությունների իրացումը կատարվում է Ը ձայնավորի մասնակցությամբ, իսկ Յ ձևությամբ սկսվող բառերի արտաբերությունը հրեման բաժանվում է երկու մասի [ցը] (կյանըս) դադարի միջոցով՝ ընդգծելով նրանց իմաստային սահմանները: Այստեղ ներկայացված են 15 կազմություններ:

Փ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով կան համեմատաբար ավելի շատ կազմութիւններ՝ փթթել [փըթթել], փթռակ [փըթռակ], փթրաղ [փըթրաղ], փլշել [փըլշել], փլվել [փըլվել], փըխել [փըխել], փխկալ [փըխկալ], փըխաճալ [փըխտանալ], փխրում [փըխրում], փծնի (գլու.) [փըծնի], խըմփում (գլու.) [փըմփում], փնթի [փընթի], փնշալ [փընշալ], փնշել

[*փընջէլ*], *փշկել* (*ժղ.*) [*փըշկէլ*], *փշյա* [*փըշյա*], *փշտոց* [*փըշտոց*], *փշրել* [*փըշրէլ*], *փշվել* [*փըշվէլ*], *փոյուզերեն* [*փոյուզէրէն*], [*փըռյուդէրէն*], *փոնավել* (*ժղ.*) [*փըռնավէլ*], *փոռոց* [*փըռոց*] *փովել* [*փըռվէլ*], *փսլիմք* [*փըսլիմք*], *փսխել* [*փըսխէլ*], *փսսոց* [*փըսսոց*], *փրատացնել* [*փըրատացնէլ*], *փտնել* (*գլո.*) [*փըտնէլ*], *փտլածք* [*փըտվածք*], *փրթել* [*փըրթէլ*], *փրկել* [*փըրկէլ*], *փրշոտ* [*փըրշոտ*], *փրփուր* [*փըրփուր*], *փվվել* [*փըրվէլ*], *փֆֆալ* [*փըրֆֆալ*]: Միայն *փոյուզերեն* բառը կարող է ունենալ բառասկզբային բաղաձայնական շարքի միավանկ արտաբերություն: Կան 35 կազմություններ:

Ք բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Շուրջ մեկ տասնյակ բաղաձայններ կարող են հաջորդել բառակղզում Ք բաղաձայնին կազմելով հաջորդականություններ *քթքել* [*քթթէլ*], *քթկալ* [*քթթկալ*], *քթվել* [*քթթվէլ*], *քթոց* [*քթթոց*], *քծծել* [*քթծծէլ*], *քմշոտ* [*քթմշոտ*], *քնթուկ* (*գլո.*) [*քթնթուկ*], *քնկոտ* [*քթնկոտ*], *քնծոտ* (*գլո.*) [*քթնծոտ*], *քննադատ* [*քթննադատ*], *քնշուք* [*քթնշուք*], *քնփուշ* [*քթնփուշ*] (*հնց*), *քնֆուշ* [*քթնֆուշ*], *քշշա* [*քթքշշա*], *քշվել* [*քթքշվէլ*], *քշտել* [*քթքշտէլ*], *քշվոր* [*քթքշվոր*], *քշփորել* [*քթքշփորէլ*], *քշջել* [*քթքշջէլ*], *քոքել* (*գլո.*) [*քթոթէլ*], *քոշոտ* [*քթոշոտ*], *քսպարիք* [*քթքսպարիք*], *քսվել* [*քթքսվէլ*], *քստիկ* [*քթքստիկ*], *քդքեր* [*քթքդէր*], *քծեն* [*քթքծէն*], *քծնդեն* [*քթքծնդէն*], *քմական* [*քթքմական*], *քչիկ* [*քթքչիկ*], *քրշոտ* [*քթքրշոտ*], *քրտիմք* [*քթքրտիմք*], *քրֆիշ* [*քթքրֆիշ*]: Կազմությունների ընդհանուր թիվը 32 է:

Ֆ բաղաձայնով սկսվող եռյակ հաջորդականություններ

Հայերենի համեմատաբար քիչ գործածական բաղաձայններից է: Մի քանի բառերում կան եռյակ շարքով սկսվող բառեր՝ *ֆշշալ* [*ֆթշշալ*], *ֆշտալ* [*ֆթշտալ*], *ֆոռալ* [*ֆթոռալ*], *ֆլլուս* [*ֆթլլուս*], *ֆրթալ* [*ֆթրթալ*], *ֆշշալ* [*ֆթշշալ*], *ֆսսալ* [*ֆթսսալ*]: Բացառությամբ *ֆլլուս* բառի, որտեղ գործառնում է բաղաձայնական եռյակ շարքի միավանկ հնչյունը, մնացած բոլոր բառերը բնաձայնական բնույթի են: Կազմությունների ընդհանուր թիվը 7 է:

Եթե համեմատելու լինենք բառասկզբական կրկնակ բաղաձայններ պարունակող կապակցությունների առաջին տեղում հանդես եկող բաղաձայն գրույթների առաջին տասնյակը եռյակ շարք կազմող բաղաձայնների առաջին տասնյակի հետ, ապա կստանանք հետևյալ առանձնահատկությունը. մինչև երեք բաղաձայնով սահմանափակվող բաղաձայնական տառակապակցությունների առաջին տասնյակում իրենց գործառական

արժեքները պահպանում են 7 տառ (Թ, Կ, Խ, Մ, Տ, Գ, Ճ), երեք տառ (Բ, Լ, Դ,) անցնում են հաջորդ տասնյակ, որոնց տեղը զբաղեցնում են Զ, Փ, Ծ տառերը, ընդ որում Զ-ն կրկնակի ընդլայնել է իր գործառական հնարավորությունները՝ կրկնակ բաղաձայնների երրորդ տասնյակից բարձրանալով առաջին տասնյակ:

Երեք բաղաձայնով սկսվող բառերի առաջին տառերը ըստ գործառական կապերի արժեքների ունեն հետևյալ շարքերը.

I տասնյակ՝ Թ, Կ, Խ, Մ, Տ, Գ, Զ, Փ, Ճ, Ծ

II տասնյակ Մ, Պ, Լ, Դ, Շ, Ք, Բ, Զ, Զ, Զ

III տասնյակ՝ Վ, Ց, Ղ, Զ, Ն, Ֆ, Ժ, Ռ, Յ, Ր

Սրանք ունեն հետևյալ քանակային մեծությունները՝

I տասնյակ՝ 26, 25, 24, 23, 23, 21, 21, 21, 20

II տասնյակ՝ 20, 20, 19, 18, 18, 18, 17, 17, 17, 16

III տասնյակ՝ 16, 15, 14, 11, 10, 8, 7, 3, 0, 0

Սովորաբար լիզվում, որքան ավելանում են բաղաձայնական հաջորդականությունները, այնքան ավելի պակասում են բաղաձայնների գործառական կապերն ու սրանց տեսակները: Սակայն երկու բաղաձայնով սկսող կապակցությունների գործառական տեսակների և երեք բաղաձայնով սկսող շարքի առաջին տեղում հանդես եկող բաղաձայնների գործառական տեսակների ու կապերի հարաբերությունը ցույց է տալիս, որ հայերենում այդ կապերն ավելի շատ արտահայտվում են եռյակ բաղաձայնական շարքում: Սրանց քանակը երկբաղաձայն կապակցության մեջ, եթե հաշվի չառնենք տարբերակային ձևերը, կազմում են ընդհանուր հաշվով 478 միացություն, մինչդեռ եռյակ բաղաձայնական շարքով սկսվող բառերի մեջ այն հասնում է 489 միացության: Նկատելի է, որ առանձին տառերի կապակցելիության հնարավորությունների մեջ կատարվել են փոփոխություններ: Այսպես Ռ-ի դեպքում այն պակասել է 6-ից մինչև 3-ը, Ժ-ն 12-ից՝ 7-ի, մինչդեռ Բ-ն 21-ից հասել է 26-ի, Զ-ն 10-ից՝ 21-ի և այլն:

Երեք բաղաձայնով սկսվող բառերում երկրորդ տեղում գործառվող բաղաձայնների մեջ ամենամեծ ակտիվություն ցուցաբերում են ձայնորդները՝ բացառությամբ Յ-ի, որն ընդհանրապես այս դիրքում հանդես չի գալիս: Զայնորդներից Ր-ն գրեթե ծածկում է բաղաձայնական համակարգը: Միայն մի դեպքում այն չի կարողանում կապակցություն ստեղծել, երբ երրորդ տեղում հայտնվում է նրա մերձավորագույն հակադրական եզրը՝ Ռ-ն:

Եռյակ բաղաձայնակիրը շարքի երկրորդ տեղում հանդես եկող բաղաձայնները իրենց գործառական կապերի քանակով ունեն հետևյալ բաշխվածությունը.

I տասնյակ՝	Բ	Լ	Ռ	Ն	Ղ	Մ	Կ	Շ	Պ	Տ
	29	27	25	24	23	20	17	17	17	17
II տասնյակ՝	Փ	Զ	Ժ	Խ	Ս	Վ	Թ	Ք	Ծ	Ճ
	17	16	16	16	16	16	14	14	13	12
III տասնյակ՝	Զ	Գ	Յ	Դ	Բ	Ձ	Ջ	Ֆ	Հ	Յ
	10	9	9	6	5	2	2	2	0	0

Եռյակ բաղաձայնով սկսվող բառերի բաղաձայնական շարքի երկրորդ անդամ չեն լինում 3 և 2 բաղաձայնները:

Բառասկզբական եռյակ բաղաձայնական շարքի վերջին անդամի դիրքում առավել հաճախական են ձայնորդները: Այս դիրքում բաղաձայնական սահմանափակումներ չկան՝ հանդես են գալիս համակարգի բոլոր անդամները: Գործառական բոլոր կապերի ընդհանուր քանակը 411 է, որը բաշխված է հետևյալ հաջորդականությամբ.

I տասնյակ՝	Ն	Վ	Լ	Բ	Կ	Տ	Մ	Պ	Յ	Խ
	23	23	22	22	20	19	18	17	16	16
II տասնյակ՝	Ճ	Ռ	Թ	Ք	Դ	Ծ	Ձ	Շ	Ս	Փ
	16	16	15	15	14	13	13	12	12	12
III տասնյակ՝	Ղ	Յ	Գ	Ձ	Բ	Ձ	Ձ	Ֆ	Հ	Ժ
	11	11	10	9	9	6	6	6	5	4

Ինչպես կրկնակ բաղաձայնական շարքի, այնպես էլ բառասկզբի եռյակ բաղաձայնական շարքի աղյուսակները ներկայացնում են գրույթների գործառական կապերի պատկերը: Հնչական մակարդակում այս շարքերը կարող են իրացվել տարբեր հնարավորություններով:

ԲԱՌԱՍԿԶՐԱԿԱՆ ԶՈՐԱՆՏԻԱՄ ԲԱՂԱԶԱՅՆԱԿԱՆ ՀԱՋՈՐԴԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՈՒՆԵՑՈՂ ԲԱՌՆԵՐ

Բառասկզբում չորս բաղաձայն գրույթներից կազմված բառերը հայերենում համեմատաբար լայն ընդգրկում ունեն: Եթե հերք բաղաձայնով սկսվող բառերի գործառական կապերի թիվը առաջին և երրորդ տառերի դեպքում կազմում էր 439 միացություն, ապա չորսական բաղաձայնական շարքի առաջին և չորրորդ տեղերում գործառվող գրույթների կապական ծանրաբեռնվածությունը ողջ համակարգի համար կազմում է

Այս բաղաձայնով սկսվող շարքերով կազմված բառերը թվով շատ չեն: Սրանցում ևս պահպանվում են մինչև այժմ նկատված բառակազմական օրինաչափությունները: Ունենք հետևյալ բառաձևերը՝ զզխիչ [ըզ-դըլխիչ] և [զզըլխիչ], զլզլել [զըլզըլել], զկռռալ [զըկըռռալ], զղզղալ [զըղզըղալ], զմզմալ [զըմզըմալ], զմռննի [զըմըռննի], զմռսել [զըմըռսել], զնզնալ [զընզընալ], զոզոալ [զըոզըոալ], զսպված [զըսպված], զվռնել [զըվըռնել], զրխկալ [զըրըրխկալ], զրկվել [զըրկվել] զրմփալ [զըրըրմփալ], զրնգալ [զըրըրնգալ]: Կազմությունների ընդհանուր քանակը 15 է:

Թ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով կազմվում են համեմատաբար գործուն հաջորդականություններով ձևավորված բառաձևեր: Բառաձևերի ընդհանուր քանակի մեջ չենք մտցրել մի շարք կազմություններ, որոնք հարադատ չեն գրական հայերենին, ինչպես և ունեն մի քանի տարբերակային ձևեր ժողովրդախոսակցական լեզվում: Սովորաբար ընտրվել են այն բառերը, որոնք բառարանում առանձին բառահոդվածներով են ներկայանում և չունեն տես-ով հղումներ: Այսպես և սովորաբար հաջորդականությունների տեսակների մեջ չեն ընդգրկվել գավառական հղումով բառերը՝ ինչպես թղլի, թպխի կամ թխրի, թղբի, որոնք բոլորն էլ հղվում են գրական լեզվի կարմրան բառին: Ունենք հետևյալ կազմությունները՝ քթխրմոր [թըրթխրմոր], քծքծալ [թըրծթըրծալ], քլքլալ [թըլլթըլալ], քխմվել [թըրխմվել], քխսկան [թըրխսկան], քխսմայր [թըրխսմայր], քխսվել [թըրխսվել], քմբլիկ [թըրմբլիկ], քմբկահար [թըրմբկահար], [թըմկահար], քնդյուն [թըրնդյուն], քնդվել [թըրնդվել], քնթղուց [թըրնթղուց], [թըրնթըղուց], քնթնալ [թըրնթընալ], քնձկալ [թըրնձկալ], քնջկահան [թըրնջկահան], քշքշալ [թըրշթըրշալ], քպրալ [թըրպրալ], քոչկոտել [թըրոչկոտել], քոչնաբան [թըրոչնաբան], քոչտել [թըրոչտել], քոչխաղաղտ [թըրոչխաղաղտ], քոսխել [թըրոսխել], քովալ [թըրովրոալ], քրքրոց [թըրթըրոց], քրքփալ [թըրթըրփալ], քրքխկալ [թըրըրխկալ], քրծվել [թըրթծվել], քրմփալ [թըրրմփալ], քփոշու [թըրփոշու], քփոռալ [թըրփոռալ], քոցնել [թըրոցնել], քսքսալ [թըրսթըրսալ], քրթոալ [թըրթըրթոալ], քրչվել [թըրըրչվել], [թըրըրչել], քրփսյալ [թըրրփսյալ]:

Կա ք բաղաձայնով սկսվող քառանդամ հաջորդականությունների 36 կազմություն:

Ժ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվում են ընդամենը 6 քառանդամ կազմություններ: Ձայնորդական ենթահամակարգի ոչ բոլոր անդամներով կան քառանդամ կազմություններ: Ահա այդ քառանդամ հաջորդականություններով սկսվող բառաձևերը՝ ժխովել [ժըխովէլ], ժնգռած [ժընգռած], ժշխովել [ժըշխովէլ], ժպրհել [ժըպրհել], ժվծվալ [ժըվծըվալ], ժրտվել [ժըրտովէլ]:

Լ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Ինչպես այս դեպքում, այնպես էլ նախորդ դեպքերում աշխատել ենք բառաձևերի թվում հաշվել գրական լեզվին առավել մոտ ձևերը, քանի որ երբեմն նույն բովանդակության համար օգտագործվում են մի շարք տարբերակային ձևեր, հիմնականում կապված բարբառային տարբեր հնչաձևերի հետ: Բացի գրական ձևերից երբեմն միայն հիշատակում են առանձին գավառական կամ ժողովրդախոսակցական ձևեր, որոնց համարժեքը չի ա գրական լեզվում: Լ բաղաձայնով սկսող քառանդամ բաղաձայնական հաջորդականություն ունեցող բառաձևերը հետևյալն են. լիկվել [լըլիկվէլ] և լըլիկվէլ, լխխալ [լըխլըխալ], լխկվել [լըխկվէլ] և լըխկըվէլ, լկկալ [լըկլըկալ], լկոհալ [լըկըոհալ], լկստել [լըկըստէլ], լղըզվել [լըղըզվէլ], լղղել [լըղըղէլ], լղրհել [լըղըրհէլ], լմմել [լըմըմէլ], լմննալ [լըմըննալ], լպոտել [լըպըոտէլ], լպստել [լըպըստէլ], լպրծել [լըպըրծէլ], լպրշել [լըպըրշէլ], լոկվել [լըոկըվէլ], լսսաքել [լըսըսաքէլ], լվվալ [լըվըվալ], լրջղեմ [լըրըջղէմ], լրջմիտ [լըրըջմիտ], լիվիալ [լըլիկըվալ], լիլոց [լըլըլըց], կազմությունների թիվը 22 է:

Խ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող քառանդամ բաղաձայնական հաջորդականությունները բառասկզբում նկատելիորեն շատ են: Բաղաձայնին հաջորդող երկրորդ գրույթը դեպքերի գերակշիռ մասում ձայնորդ է: Նկատելիորեն մեծ է նաև ժ, շ շլականների գործառությունը: Խ բաղաձայնով սկսող քառանդամ հաջորդականությամբ կազմվող բառաձևերն հետևյալն են՝ խզըզել [խըզըզէլ], խզխզել [խըզխըզէլ], խզմզել [խըզմըզէլ], խբբխբբալ [խըբխըբթալ], խծբծալ [խըծբըծալ], խծլտալ [խըծլտալ], խծովել [խըծըլովէլ], խծոտել [խըծըոտէլ], խլխալ [խըլխըլալ], խլնհոտ [խըլընըհոտ], խլշկոտել [խըլըշկըոտէլ], խլշվել [խըլըշըվէլ], խլվլալ [խըլըվըլալ], խլրդենի [խըլըրդէնի], խլրտալ [խըլըրտալ], խխնջալ [խըխնըջալ], խծբծանք [խըծբըծանք], խծպվել [խըծպվէլ], խղնմիտ [խըղնմիտ], խննվել [խընընըվէլ], խմբկոլ [խըմբկոլ], խմբվել [խըմբըվէլ], խնդվածք

[խընդվածք], խնդրել [խընդրել], խնծդալ [խընծդալ], խընկվել [խընկվել], խնծդալ [խընծդալ], խնչյուն [խընչյուն], խնջուգ [խընջուգ], խշխշալ [խըշխըշալ], խշկվել [խըշկվել], խշշյուն [խըշշյուն], խշտյակ [խըշտյակ], խշրվել [խըշրվել], խշրտալ [խըշրտալ] խրորլտալ [խըրորլտալ], խոխտալ [խըռխըռալ], խոկվել [խըռկվել], խրորմփալ [խըռորմփալ], խոնդուկ [խըռընդուկ], խոնչալ [խըռընչալ], խոնկվել [խըռնկվել], խոշտալ [խըռոշտալ], խտղտալ [խըտղըտալ], խրթնաբան [խըրթնաբան], խրխրել [խըրխըրել], խրտնել [խըրտնել], խրտվիլակ [խըրտվիլակ], խցկվել [խըցկվել], խփշտել [խըփըշտել]:
Կազմությունների ընդհանուր թիվը 52 է:

Մ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնին ևս անմիջապես հաջորդող բաղաձայնը գերակշիռ դեպքերում ձայնորդ է, սակայն այստեղ հանդես չի գալիս մյուս դեպքերում լայնորեն գործառնող Մ ձայնորդը: Ունենք հետևյալ կազմությունները՝ ծթծթացնել [ծըթծըթացնել], ծլծլալ [ծըլծըլալ], ծլմիոց [ծըլըմփոց], ծլնգալ [ծըլընգալ], ծլվլալ [ծըլվըլալ], ծխրտալ [ծըխըրտալ], ծծմբաթթու [ծըծմբաթթու], ծկլթալ [ծըկըլթալ], ծղծղալ [ծըղծըղալ], ծղրտալ [ծըղըրտալ], ծմծմալ [ծըմծըմալ], ծնծղա [ծընծղա], ծնծնոտ [ծընծընոտ], ծնկնահար [ծընկնահար], ծնկաբան [ծընկընդաբան], ծպծպացնել [ծըպծըպացնել], ծպտյալ [ծըպտյալ], ծպտվել [ծըպտվել], ծոծոացնել [ծըոծըոացնել], ծոկտալ [ծըոկտալ], ծոմոնել [ծըոմըոնել], ծոկտալ [ծըոկտալ], ծոմոնել [ծըոմըոնել], ծվծվալ [ծըվծըվալ], ծփծփալ [ծըփծըփալ]: Կազմությունների ընդհանուր քանակը 23 է:

Կ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնը առավել մեծ քանակի հաջորդականություններ սկզբնավորող հնչյուններին է պատկանում: Բաղաձայնական համակարգի 17 անդամ կարող են լինել հաջորդականության երկրորդ անդամի տեղում: Ահա այդ միացությունները կգլտել [կըղկըտել], կլլվել [կըլլըլվել], կլկլալ [կըկըկալ], կլպվել [կըլպվել], կխխալ [կըխըխալ], կծկթել [կըծկըթել], կծկվել [կըծկըվել], կծկտել [կըծկըտել], կծպծալ [կըծպըծալ], կծվծալ [կըծվըծալ], կղղյակ [կըղղյակ], կղկղալ [կըղկըղալ], կնկնալ [կընկընալ], կմկմալ [կըմկըմալ], կմշտել [կըմըշտել], կնգղակ [կընկըղակ], կնգմենի [կընկըմենի], կնդվել [կընկըվել], կնդրուկ [կընկըրուկ], կննալի [կընկընալի], կնչյուն [կընկըչյուն], կնքվել [կընկըքվել], կշկոն [կըշկըոն], կշոկ [կըշըոկ], կշչալ [կըշկըչալ], կպրվել

[կրպորվէլ], կպցնել [կրպցրնէլ], կպցվել [կրպցրվէլ], կոթնել [կրոթ-
նէլ], կոկոռալ [կրոկրոալ], կոճաել [կրոճրտէլ], կոճծել [կրոռնծէլ],
կոճշալ [կրոռնշալ], կսկլոր [կրսկլոր], կսկծալ [կրսկլծալ], կսմթել
[կրսմթէլ], կտկալ [կրտկրտալ], կտմալ [կրտմրտալ], կտրվածք
[կրտրրվածք], կտրտել [կրտրրտէլ], կացվել [կրացրվէլ], կրթվել [կրթ-
վէլ], կրծկալ [կրրցկալ], կրծպան [կրրծպան], կրծքաբաց [կրրցքաբաց],
կրկնակի [կրրկնակի], կրկտել [կրրկրտէլ], կրկրալ [կրրկրրալ], կրկա-
ծուկ [կրրկաճուկ], կրճմունք [կրրճմունք], կրճյուն [կրրճյուն], կրճալ,
[կրրճալ] կրկնել [կրրկրնէլ], կրտսեր [կրրտսէր], կրտվել [կրրտվէլ],
կցկառու [կրրցկառու], կցկցել [կրրցկրցէլ], կցմցել [կրրցմրցէլ], կցվտել
[կրրցվտէլ], կցրդասաց [կրրցրրդասաց], կփկփալ [կրրփկրփալ], Կաղմու-
թյունների ընդհանուր քանակը 61 է:

Հ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Հայերենի քիչ հաճախականություն ունեցող բաղաձայններից է:
Հայերենի քիչ հաճախականություն ունեցող բաղաձայններից է: Բա-
ռասկզբում շուրջ երկու տասնյակ բառաձևեր ունեն բառանդամ կապակ-
ցություններ՝ հծծյուն [հրծծյուն], հղկվել [հրղկվէլ], հնգյակ [հրնգյակ],
հնդկական [հրնդկական], հնդյուղ [հրնդյուղ], հնճալ [հրնճրնալ],
հնձվածք [հրնձվածք], հնչյուն [հրնչյուն], հնչնագիր [հրնչնագիր],
հոճալ [հրոճրոալ], հոճղալ [հրոճրնղալ], հսկչախումբ [հրսկչախումբ],
հսկվել [հրսկվէլ], հտպտանք [հրտպրտանք], հրհրել [հրրհրրէլ],
հրճգություն [հրրճրգություն], հրճվագին [հրրճվագին]: Կաղմություն-
ների ընդհանուր քանակը 17 է:

Ձ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Նթն մի կողմ թողնենք տարբերակային (ձգմզել, ձգոտալ, ձկնթեփ,
ձկնխաշ, ձկնքաղ) ձևերը, ապա այս բաղաձայնով կաղմվում են միայն մի
բանի բառանդամ բաղաձայնական հաջորդականություններով սկսող բա-
ռաձևեր՝ ձգձգել [ձրգձրգէլ], ձկնղեղ [ձրկլրնղէլ], ձկնկիթ [ձրկլրնկիթ],
ձկնյուղ [ձրկլրնյուղ], ձննյուս [ձրննհյուս]: Գոյակցությունների մեծ մասը
ծուկ բաղադրիչով կաղմված բարդություններ են: Կաղմությունների ընդ-
հանուր քանակը 5 է:

Ղ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Գրական հայերենում այս բաղաձայնով սկսվող բառանդամ բաղա-
ձայնական շարքերով բառաձևերը բացառապես գործողություն ցույց տը-
վող բառեր են՝ ղծվժալ [ղրծվժալ], ղծղժալ [ղրծղրժալ], ղլլալ [ղլլ-
լլալ]

ղըլալ], զըլվալ [ղըլվըլալ], զոդալ [ղըռղըռալ], զըճալ [ղըրճալ]:
Ընդամենը 6 կազմութիւն:

Ճ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականութիւններ

Բաղաձայնական համակարգի անդամների գրեթե կեսը կարող են հաջորդել այս բաղաձայնին կազմելով բառասկզբական քառանդամ հաջորդականութիւններ՝ ճգճալ [ճըզճըզալ], ճգմբլ [ճըզմըբլ], ճգմվլ [ճըզմըվլ], ճգվալ [ճըզվըզալ], ճգրալ [ճըզըրալ], ճքքալ [ճըթճըթալ], ճլլալ [ճըլլըլալ], ճլբուր [ճըլբըբուր], ճլմիալ [ճըլմըմիալ], ճլպտուն [ճըլպըտուն], ճլվալ [ճըլվըլալ], ճխլվլ [ճըխըլվլ], ճխլտել [ճըխըլտել], ճխնխալ [ճըխնըխալ], ճխտվլ [ճըխտըվլ], ճխրալ [ճըխըրալ], ճկնկալ [ճըկնըկալ], ճկովլ [ճըկըովլ], ճղղալ [ճըղըղալ], ճղմլ [ճըղմըմլ], ճղվղան [ճըղվըղան], ճղրալ [ճըղըրալ], ճղիւն [ճըղիւն], ճմկոտել [ճըմըկոտել], ճմվածք [ճըմըվածք], ճմմալ [ճըմմըմալ], ճմշկլ [ճըմշըշկլ], ճմոքլ [ճըմոքըթլ], ճննաբաժին [ճըննըղաբաժին], ճնշվլ [ճընշըվլ], ճշգրիտ [ճըշգըրիտ], ճշտվլ [ճըշտըվլ], ճպնպալ [ճպնըպալ], ճոճալ [ճըոճըոալ], ճորնչալ [ճըորնըչալ], ճվնվալ [ճըվնըվալ], ճտճալ [ճըտճըտալ], ճտպալ [ճըտպըտալ], ճրճրալ [ճըրճըրալ], ճքքալ [ճըքքըքալ]: Ընդամենը 40 կազմութիւն:

Մ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականութիւններ

Շարքի երկրորդ անդամի դերում հաճախակի են հանդես գալիս Ռ և Բ թրթռումները, իսկ Յ և Ն ձայնորդները հանդես չեն գալիս: Ունենք հետևյալ կազմութիւնները՝ մզմալ [մըզմըզալ], մքնալ [մըքնընալ], մըքնծծ [մըքնծծ], մքնկա [մըքնընկա], մքնշաղ [մըքնընշաղ], մլվլ [մըլլըլլ], մլվալ [մըլվըլալ], մխմխալ [մըխմըխալ], մխրել [մըխըրէլ], մկնդեղ [մըկնըդէղ], մկնկերուք [մըկնըկէրուք], մկրտել [մըկըրտէլ], մղկտալ [մըղկըտալ], մղմղալ [մըղմըղալ], մշմշալ [մըշմըշալ], մշտվլ [մըշտըվլ], մշրվլ [մըշըրվլ], մոքվլ [մըոքըվլ], մոլալ [մըոլըլալ], մոմալ [մըոմըոալ], մոնչալ [մըոնընչալ], մըսխվլ [մըսխըվլ], մտմտալ [մըտմըտալ], մտցնլ [մըտցընլ], մտցվլ [մըտցըվլ], մրկվլ [մըրկըվլ], մրշուն [մըրշըւն], [մըրշըւն], մըջնակեք [մըրջնըկէք], մըսկան [մըրսըկան], մըտյալ [մըրտըյալ], մըրկալի [մըրըրկըալի], [մըրկըալի]: Ընդամենը 31 բառածև:

Ն բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող քառանդամ հաջորդականությունների թիվը սահմանափակ է: Շարքի երկրորդ անդամի տեղում հանդես չեն գալիս ձայնորդներ:

Կազմությունների ստորև ներկայացվող քանակը 6-ն է՝ նխնիալ (գվռ.) [նրխնիալ], նկրաել [նրկրաել], նշարիկ [նրշարիկ], նատկան (ծղ.) [նրստկան], նատվածք [նրստվածք], նվնվալ [նրվնվալ]:

Շ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսող քառանդամ հաջորդականությունների մոտ կեսում շարքի երկրորդ տեղում հանդես է գալիս Բ թրթռումը: Եղած բառաձևերը հիմնականում բայեր ու գոյականներ են՝ շլնհամիս (գվռ.) [շլրնհամիս], շղղալ [շղղղղալ], շնթոել [շնթրոել], շնշյուն [շնշյուն], շշկել [շշշկել], շնջալ [շշշնջալ], շշպոել [շշշպոել], շպրաել [շշպրոել], շոնդալ [շոռնդալ], շվշվալ [շվշվշվալ], շտրվել [շտրկրվել], շրթենդ [շրթնէդ], շրխկալ [շրրխկալ], շրմփալ [շրրմփալ], շրշյուն [շրրշյուն], շրջբաժին [շրրջբաժին], շրջգործկոմ [շրրջգործկոմ], շրջգինկոմ [շրրջգինկոմ], շրջլիագոր [շրրջլիագոր], շրջկենտրոն [շրրջկենտրոն], շրջհոլբաժին [շրրջհոլբաժին], շրջմոլիկ [շրրջմոլիկ], շրջսովետ [շրրջսովետ], շրջվել [շրրջվել], [շրրջվել], շրջանուշ [շրրջանուշ], շրփփալ [շրրփփալ], շփլտոց [շրփլտոց], շփշփալ [շրփշփալ]: Ընդամենը 30 կազմություն:

Չ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող քառանդամ շարքեր ունեցող բառաձևերը հայերենում մեծաթիվ չեն: Սրանք հիմնականում բնաձայնությունների հիման վրա առաջացած բառեր են ծագած ժողովրդախոսակցական լեզվում և հետագայում գրականացված՝ շմփալ [շլլմփալ], շլլոտ [շլլլոտ], շկշկալ [շրկշրկալ], շմրջապար [շլմրջկապար], շմշալ [շլմշալ], շոշալ [շրոշրոալ], շոշալ [շլոշլոալ], շրխկալ [շրրխկալ], շփշփալ [շրփշփալ]: Ընդամենը 9 կազմություն:

Պ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով կազմվող շարքերում նույնպես գերակշիռ դեր են խաղում ժողովրդախոսակցական լեզվում գործածվող բառաձևերը՝ պզպզոծ [պրզպրզոց], պլզաացնել [պլլրզաացնել], պլլվել [պլլլլվել], պլթաացնել [պլլրթաացնել], պլպլալ [պլլպլալ], պլստալ [պլլրստալ],

պղծվել [պըղծվէլ], պըրնծաբեր [պըղընծաբէր], պընջեհի [պըղընջէհի], պղպջալ [պըղպըջալ], պղվտակ [պըղվըտակ], պնլտալ [պընըլտալ], պնղվել [պընըղվէլ], պննվել [պըննըվէլ], պնպնալ [պընպընալ], պրնղվել [պըրնղվէլ], պոնկնպոռունկ [պըռընկէպըռոռունկ], պոստել [պըռըստէլ], պսպղալ [պըսպըղալ], պստիկ [պըստիկ], պտպտալ [պըտպըտալ], պտակել [պըտըտակէլ], պտովել [պըտըտովէլ], պրծնել [պըրծնէլ], պրկվել [պըրկվէլ], պրպտել [պըրպըտէլ], պրտկերես [պըրտակէրէս], պրտվել [պըրտվէլ]: Ընդամենը 28 կազմութիւն:

Ձ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնին հաջորդում են քառանդամ շարքերում ն և լ՝ ձայնորդները և ժողովրդախոսակցական լեզվի ջգրվել [ջըգըրվէլ], կազմութիւնը: Մյուս կազմութիւններն են՝ ջնջխել [ջընջըջխէլ], ջնջվել [ջընջվէլ], ջրխմիկ [ջըրխըմիկ], ջրխնել [ջըրխնէլ], ջրմխել [ջըրմըրխէլ], ջրջնել [ջըրջընէլ], ջրջրել [ջըրջըրէլ], ջրփշել [ջըրփշէլ]: Ընդամենը 9 կազմութիւն:

Ռ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականութիւններով բառեր չեն արձանագրված բառարաններում: Աղայանի բառարանում կա որնտընալ (գվռ.) [որնտընալ], բառաձևը: Սա զուտ բարբառային բառ է, այդ պատճառով դուրս ենք թողել հաշվումներից:

Ս բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսվող բառաձևերում կան արտասանական տարբերակներ: Նախկինում գրական համարվող մի շարք ձևեր, որոնք բառասկզբում պարտադիր դիտվում էին, որպէս Ը ձայնավորական հենարան ունեցողներ, այժմ ավելի հաճախ արտասանվում են առանց այդ ձայնավորական հենարանի, այսինքն բառասկզբում գոյութիւն ունեն ոչ միայն տառակապակցութիւններ, այլև հնչւունկապակցութիւններ: Այստեղ ևս կազմութիւնների մեծ մասը գործողութիւն ցույց տվող բառեր են: Ունենք հետևյալ բառաձևերը՝ սլսլալ [սըլսըլալ], սլվլալ [սըլվըլալ], սլփալ [սըլփտալ], սխկվել [սըխկվէլ], սկգրունֆ [սկըգըրունֆ], սկսեալ [սկըսնալ], սկսվել [սկըսվէլ], սկրթել [սկըրթէլ], սնդկակալ [սընդկակալ], սնդրուկ [սընդըրուկ], սնձնի [սընձնի], սնդաբաբ [սընընդաբար], սպնգազգի [սպընգազգի], սպնդուկ [սպընդուկ], սպրծել [սպըրծէլ], սպրկուկ [սպըրկուկ], ստտալ [սըռսըռալ], սսկվել [սըսկվէլ] և [սըսկըվէլ], սվսվալ [սըվսըվալ], ստնդիաց [ըստընդյաց],

Փ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Հայերենում համեմատաբար գործուն բաղաձայնական շարքեր սկզբնավորող բաղաձայնն է: Գրական հայերենի համար բառարաններից առանձնացրել ենք հետևյալ կազմությունները՝ փթթյուն [փըթթյուն], փլցնել [փըլցընէլ], փլցվել [փըլցվէլ], փլփլել [փըլփըլէլ], փխլվել [փըխըլվէլ], փղծկալ [փըղցկալ], փղշաացի [փըղշշտացի], փնջվել [փընջվէլ], փնտրել [փընտըրէլ], փշրվել [փըշըրվէլ], փշրտել [փըշըրտէլ], փշփշոտ [փըշփըշտ], փշփշոց [փըշփըշոց], փռթկոց [փըռթկոց], փռնչալ [փըռընչալ], փռչել [փըռըչէլ], փռչալ [փըռըչալ], փսփսալ [փըսփըսալ], փրկվել [փըրկվէլ], փրկչական [փըրկչական], փրցնել [փըրցնէլ], փրփրել [փըրփըրէլ]: Ընդամենը 22 կազմություն:

Ք բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով ևս կազմվող բաղաձայնական շարքերը պահպանում են մինչև այժմ հանդիպող հաջորդականություններին բնորոշ առանձնահատկությունները: Կազմությունների կեսից ավելին շարքի երկրորդ անդամի տեղում գործառում են ձայնորդներ:

Այս բաղաձայնով սկսվող քառանդամ շարքեր ունեցող բառերի գրականում գործառվող ձևերը հետևյալներն են՝ քթվել [քըթթըվէլ], քթվել [քըթթվէլ], քթտել [քըթթտէլ], քթթալ [քըթթթալ], քլվալ [քըլթըլալ], քծծվել [քըծթծվէլ], քնծոտ [քընծոտ], քնչական [քընչական], քննվել [քըննըվէլ], քնշաբար [քընշաբար], քշտվել [քըշտվէլ], քշիչալ [քըշփըչալ], քշչալ [քըշթըչալ], քսմսել [քըսմըսէլ], քծյա [քըրծյա], քռեմախաշ [քըրտնախաշ], քրմագույն [քըրթմագույն], քրջալ [քըրթըջալ], քրքրել [քըրթըրէլ]: Ընդամենը 19 կազմություն:

Ֆ բաղաձայնով սկսվող բառանդամ հաջորդականություններ

Հայերենի հազվադեպ գործառվող բաղաձայններից է: Բառասկզբում կան գրական հայերենի համար ընդունելի այսպիսի 3 կազմություններ՝ ֆշֆշալ [ֆըշֆըշալ], ֆռֆռալ [ֆըռֆըռալ], ֆսֆսալ [ֆըսֆըսալ]:

Չորս բաղաձայնով սկսվող բառերի առաջին և չորրորդ տեղերում գործառվող գրույթների կապական ծանրաբեռնվածությունը ողջ համակարգի համար կազմում է 349 միացություն: Շարքում առաջին վանդակը դադեցնող բաղաձայնների մեջ համեմատաբար գործուն են խուլ, պայթական ետին շարքի բաղաձայններն արտացոլող գրույթները: Այս դիր-

քում բացառվում են Յ, Բ, Ռ, գրույթները, բնականաբար նաև հնչույթները:

Քառանդամ բաղաձայնական շարքերով սկսվող բառերի առաջին և չորրորդ բաղաձայնների զուգադրական կապերի քանակային արժեքները կարելի է ներկայացնել հետևյալ կերպ.

I տասնյակ	Կ	Խ	Շ	Դ	Թ	Ճ	Բ	Ս	Լ	Մ
	22	21	21	19	19	19	18	18	17	16
II տասնյակ	Մ	Ձ	Վ	Ք	Գ	Տ	Պ	Փ	Հ	Չ
	15	14	14	14	13	13	12	12	11	9
III տասնյակ	Ջ	Ղ	Ն	Ժ	Ձ	Յ	Ֆ	Յ	Բ	Ռ
	7	5	5	4	4	4	3	0	0	0

Բառասկզբի չորս բաղաձայնով սահմանափակվող շարքի երկրորդ տեղում հանդես եկող բաղաձայնները ունեն գործառական կապերի 255 զուգորդություն: Զուգորդությունների համար որպես համեմատության եզր վերցվել է առաջին բաղաձայն անդամը: Բաղաձայնական համակարգի հինգ միավորներ հանդես չեն գալիս շարքի երկրորդ անդամի տեղում: Դրանք Բ, Հ, Ձ, Յ, հնչույթներն են: Զուգորդությունների 246 տեսակները ըստ գործառական կապերի բաշխված են հետևյալ կերպ՝ երկրորդ բաղաձայնի դեպքում.

Ռ	Բ	Լ	Ն	Ղ	Ս	Խ	Մ	Շ	Վ
22	22	20	20	15	15	11	11	11	11
Ձ	Կ	Տ	Պ	Թ	Ժ	Մ	Փ	Չ	Ճ
10	10	10	9	8	7	6	5	4	4
Գ	Ք	Դ	Յ	Ձ	Բ	Հ	Ձ	Յ	Ֆ
3	3	2	2	1	0	0	0	0	0

Եթե երկրորդ բաղաձայնի դեպքում անհամեմատ ակտիվ են ձայնորդները, ապա չորրորդ բաղաձայնի տեղում նրանց ակտիվությունը այնքան էլ մեծ չէ: Ահա թե ինչպես են բաշխված զուգորդության տեսակները ըստ շարքի չորրորդ անդամի.

I տասնյակ	Վ	Տ	Կ	Դ	Յ	Ն	Թ	Մ	Շ	Բ
	21	21	14	12	11	11	10	9	9	9
II տասնյակ	Խ	Մ	Ձ	Ճ	Ռ	Բ	Լ	Ձ	Ք	Գ
	7	7	7	7	7	6	6	6	6	5
III տասնյակ	Ձ	Հ	Ս	Փ	Ղ	Պ	Ժ	Ձ	Յ	Ֆ
	5	5	5	5	4	4	2	2	2	0

Չորս բաղաձայնով սկսվող բառերի մեջ շարքի վերջին անդամի տեղում հանդես են գալիս բաղաձայնական համակարգի գրեթե բոլոր անդամները: Միակ բացառությունը Ֆ բաղաձայնն է, որով չորս բաղաձայնով սկսվող բաղաձայնական շարքը չի կարող ավարտվել, մինչդեռ նրա մերձավորագույն գույգը Վ ձայնեղը ամենից ակտիվն է: Ընդհանրապես շարքը ամփոփող բաղաձայնների մեջ առավել գործուն են ատամնայինները, որոնցով կազմվում են զուգորդության տեսակների 1/5-ից ավելին: Պարզ է, որ զուգորդությունների տեսակների ծանրաբեռնվածությունը, ինչպես տեքստում, այնպես էլ բառարանում միանման չէ: Կան զուգորդություններ, որոնք եզակի կիրառություն ունեն և կան այնպիսիները, որոնց շրջապատում կարող են լինել բաղաձայնական համակարգի մեծաթիվ միավորներ: Այսպես, եթե բառասկզբի քառանգամ բաղաձայնական շարքում 2/4 զուգորդության կազմում կա ԳԳ տեսակը, որն ունի մեկ կիրառություն, այն է հանդես է գալիս միայն ձգձգել [ձըըըըթէլ], բառում, ապա և՛ զուգորդությունը ունի 29 կիրառություն՝ ինչպես ասենք բլրլալ գլգլալ, խլխլալ, խլպաալ, խլվլալ և այլն: Այնպես որ զուգորդության տեսակների գործառական ծանրաբեռնվածությունը տարբեր է: Տեքստում ևս տարբեր են սրանց հաճախային արժեքները, թեև սրանց միջև պարզ համամասնություն չկա: Քառանգամ բաղաձայնական շարքերը ուսումնասիրվել են 615 բառաձևում: Սրանց միջև զուգորդությունների տեսակների գործածության ընդհանուր քանակը պատկերացում կարող է տալ այդ զուգորդությունների գործառական ծանրաբեռնվածության մասին: Այսպես շարքի երկրորդ տեղում հանդես եկող բաղաձայնների գործառությունը բառաձևերում ըստ տեսակների հետևյալն է.

I տասնյակ	Բ	Ն	Ռ	Լ	Ղ	Մ	Շ	Տ	Զ	Խ
	119	69	65	48	39	26	26	24	22	20
II տասնյակ	Ս	Կ	Պ	Ժ	Թ	Փ	Ծ	Վ	Ճ	Յ
	20	20	18	16	15	13	12	11	7	5
III տասնյակ	Զ	Դ	Ք	Գ	Ջ	Բ	Հ	Ջ	Յ	Ֆ
	4	3	3	3	2	0	0	0	0	0

Ինչպես երևում է ներկայացվող արժեքների շարքի երկրորդ տեղում հանդես եկող չորս բաղաձայններ (Բ, Ն, Ռ, Լ,) գործածվում են բառաձևերի կեսից ավելի կազմություններում:

Չորրորդ տեղում հանդես եկող բաղաձայնների գործառությունը բառաձևերում ըստ տասնյակների հետևյալն է.

I տասնյակ	Վ	Տ	Կ	Ն	Լ	Ռ	Յ	Ղ	Մ	Զ
	111	67	45	38	33	29	27	22	21	19

II տասնյակ	Փ	Դ	Զ	Ը	Թ	Պ	Ս	Դ	Ք
	19	17	16	16	12	12	10	10	9
III տասնյակ	Ժ	Շ	Ձ	Բ	Հ	Ճ	Պ	Ձ	Յ
	8	8	7	6	6	4	4	3	0

Վ-ի քանակային արժեքի մեջ գերակշիռ դեր ունեն կրավորական բայա-
ձևերը:

Բառասկզբական բաղաձայնական շարքի երկրորդ և չորրորդ բաղա-
ձայնների ղուգորդական կապերի տեսակների ընդհանուր քանակը 323 է:
Այս ղուգորդությունների տեսակները ըստ առանձին գրույթների երրորդ
տեղում գործառնող բաղաձայնի բաշխված են հետևյալ կերպ.

I տասնյակ	Թ	Ն	Ձ	Կ	Ռ	Մ	Տ	Դ	Փ	Բ
	19	19	18	17	16	16	16	15	15	13
II տասնյակ	Ճ	Վ	Լ	Ծ	Ը	Ք	Խ	Չ	Պ	Ձ
	13	13	11	11	11	11	10	10	10	9
III տասնյակ	ՁԲ	Ս	Շ	Ռ	Ղ	Հ	Յ	Յ	Ժ	Յ
	9	9	8	8	5	4	3	3	1	0

Բացառությամբ 3 ձայնորդի բաղաձայնական համակարգի բոլոր
միավորները կարող են հանդես գալ շարքի երրորդ անդամի տեղում:

Չորրորդ տեղում գործառնող գրույթները ըստ ղուգորդությունների
տեսակների բաշխված են հետևյալ կերպ.

I տասնյակ	Վ	Ռ	Լ	Ն	Տ	Ղ	Մ	Թ	Խ	Կ
	26	21	19	19	19	18	15	14	14	14
II տասնյակ	Յ	Ը	Շ	Ս	Ձ	Փ	Ծ	Դ	Ժ	Ձ
	14	14	12	12	11	10	9	7	7	7
III տասնյակ	Բ	Ճ	Պ	Ք	Հ	Ձ	Դ	Յ	Ձ	Յ
	6	6	6	6	5	5	4	3	1	0

Այս դիրքում ևս բաղաձայնական համակարգի բոլոր անդամներից
բացակայում է միայն Յ գրույթը: Այս դիրքում ամենամեծ ակտիվություն
ցուցաբերում է Վ բաղաձայնը, որը բացառությամբ չորս բաղաձայն
գրույթների (Հ, Յ, Ձ, Յ) իրենից առաջ կարող է ունենալ շարքում որևէ
բաղաձայն (ցանկացած):

Ձուգորդությունների գործառնական ժանրաբնույթով մասին կա-
րող ենք գաղափար կազմել, եթե դիտենք նրանց բաշխումը 715 բառաձևե-
րում:

Շարքի երրորդ անդամի տեղում հանդես եկող բաղաձայնների գործառությունը բառաձևերում ըստ տասնյակների հետևյալն է.

I տասնյակ	Ն	Կ	Տ	Բ	Մ	Վ	Լ	Դ	Ճ	Ձ
	65	52	41	34	32	28	27	26	25	22
II տասնյակ	Թ	Շ	Ծ	Գ	Խ	Ս	Խ	Պ	Բ	Ձ
	21	21	19	17	17	16	16	16	15	13
III տասնյակ	Չ	Փ	Յ	Ձ	Ք	Ղ	Հ	Ֆ	Ժ	Յ
	13	13	11	10	10	5	4	3	2	0

Շարքի չորրորդ տեղում հանդես եկող բաղաձայնների գործառությունը բառաձևերում ըստ տասնյակների հետևյալն է.

I տասնյակ	Վ	Տ	Կ	Ն	Լ	Մ	Խ	Յ	Ղ	Բ
	113	73	50	48	39	33	33	25	25	25
II տասնյակ	Դ	Խ	Ձ	Փ	Թ	Ձ	Ս	Շ	Ծ	Բ
	24	21	21	21	20	19	18	17	13	11
III տասնյակ	Գ	Ք	Գ	Ձ	Ճ	Հ	Պ	Յ	Ձ	Ֆ
	11	11	9	9	8	6	6	4	2	0

Այս դիրքում շատ զուգորդություններ են կազմվում Վ և Տ բաղաձայններով, որոնց բաժին է ընկնում շարքերն ամփոփող բաղաձայնների 1/4-ից ավելի:

ԲԱՌԱՍԿԶԲԱԿԱՆ ՀԻՆԳԱՆԴԱՄ ԲԱՂԱԶԱՅՆԱԿԱՆ ՀԱՋՈՐԴԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՈՒՆԵՑՈՂ ԲԱՌԵՐ

Հայերենում բառասկզբում կան բառեր, որոնցում բաղաձայնական հաջորդականությունները կազմված են 5 և ավելի գրույթներից: Ինչպես բառանդամ բաղաձայնական հաջորդականությամբ սկսվող բառաձևերում, այստեղ ևս հիմնականում հանդես են գալիս բառական կրկնադրման ձևավորությամբ կազմություններ, որոնք ճնշող մեծամասնությամբ գործողություն ցույց տվող բառեր են: Հնչական մակարդակում այս հաջորդականությունները բաժանվում են 2 կամ 3 վանկերի վրա: Սրանց կազմությանը մասնակցում է Ը ձայնավորը, սակայն չկան բառաձևեր, որոնցում այս ձայնավորը գործառվի բառի բացարձակ սկզբում: Բառացանկում ըստ կարելիության թողել ենք միայն գրական հայերենին հարադաս ձևերը, խուսափելով գրային տարբերակներից:

Բ Բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսող հինգանդամ բաղաձայնական (գրային) շարք ունեցող բառերը մեր ցուցակում 5-են՝ բզկավել [բըզկըտվէլ], բժշկվել [բըժըշկվէլ], բռնկվել [բըռընկվէլ], բռնցֆահաբել [բըռընցֆահարէլ], բրդգզել [բըրդգըրզէլ]: Նման բառաձևերի կազմությունը մեծ մասամբ ունի վ կրավորական ածանցը:

Գ Բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս և մյուս բաղաձայններով սկսվող հինգանդամ բառաձևերի կազմությամբ նշանակալից մասնակցություն ունեն բայական ածանցները: Ընդ որում այստեղ է, որ հիմնականում գործառվում են ժողովրդախոսակցական լեզվին հատուկ բայաձևեր: Հինգանդամ շարքով սկսվող բառերից են գզգզված [գըզգըզված], գզվտեկ [գըզվըտէլ], գծղմենկ [գըծղմընէլ], գգլյուն [գըլըլյուն], գծգծվել [գըծգըծվէլ] գծմծվել [գըծմըծվէլ], գմփոնիկ [գըմփըռնիկ], գրգլյակ [գըրգըլյակ], գրգումունք [գըրգըռմունք], գրգովել [գըրգըռվէլ]: Բառարանից ընտրված կազմությունների թիվը 10-ն է:

Դ Բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ ունեցող բառաձևերից ընտրել ենք հետևյալները՝ դխղխկալ [դըխղըխկալ], դդրդյուն [դըրըրդյուն], դմբոնիկ (ժղ.) [գըմբըռնիկ], դնքսվել [դընքըսվէլ], դոնչյուն [դըռընչյուն], դրմփյուն [դըրըմփյուն], դրնդյուն [դըրընդյուն], դրստվել [դըրըստվէլ]: Ներկայացված են 8 կազմություններ: Հաճախ բառարանում ներկայացված ձևերը իմաստով այնքան են մոտ միմյանց, որ նրանց իմաստային տարբերություններ գտնելը շատ դժվարին է: Այս դեպքում ևս մենք հաշվարկում ենք այն բոլոր ձևերը որոնք չունեն տես-ով հղումներ:

Զ Բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ ունեցող բառերի քանակը մեծ չէ՝ զխկտվել [զըխկըտվէլ], զղջմաբար [զըլխճմըտաբար], զմոսվել [զըմըռոսվէլ], զմխտագործ [զըմըրխտագործ], զնգրտալ [զընգըրտալ], զրգնդալ [զըրըրնդալ]: Ներկայացված կազմությունները 6-ն են, թեև Հ. Բարսեղյանի բառարանում երկու բառ այլ գրություն ունեն՝ զղջմտաբար և զմրուխտագործ:

Թ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականությունների ունեցող բառերի քանակը հետևյալն է՝ թխթխկալ [թըխթըխկալ], նույն նըշանակությամբ գործածվում է նաև թխկթխկալ [թըխկթըխկալ], բառաձևը, թխկբալ [թըխկըբալ], բնձկտալ [թընձկըտալ], բնջկոն [թընջկըոն], բնջկվել [թընջկըվել] բոբընով [թըրթընջով], բոբընել [թըրթընջել]: Ընդամենը 7 կազմություն:

Ժ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Բառարանում կա մեկ այսպիսի կազմություն՝ ժնգոնել [ժընգըոնել],

Լ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություն ունեցող բառերը 5-ն են՝ լխլխկալ [լըխլըխկալ], լխտվել [լըխլըտվել], լղղջուր [լըղլըղջուր] (չկա Բարսեղյանի բառարանում), լղրնվել [լըղլըրնվել] (ժղ.) հղումով, լպտվել [լըպլըտվել]:

Խ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով համեմատաբար շատ են կազմվում բառասկզբական բաղաձայնական հաջորդականությունների ունեցող բառաձևեր: Հինգանդամ շարքեր ունեցողները հետևյալներն են՝ խզրզվել [խըզըրզվել], խթխթվել [խըթխթըվել], խլշարիկ [խըլլշարիկ], խլպտալ [խըլպըտալ], խծծվել [խըծըրծվել], խնդրվել [խընթըրվել], խշխշուն [խըշխըշուն], խշրայուն [խըշըրայուն], խշտվել [խըշըրտվել], խրխրնդով [խըրրխըրնդով], խրտմալ [խըրտմըտալ], խրխնջալ [խըրրխընջալ]: Ընդամենը 12 կազմություն:

Մ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Կազմությունների թիվը 5-ն է՝ մծմբյա [մըծըմըբյա], մմբկալ [մըմըբըկալ], մնդկան [մընընդկան], մնդյան [մընընդյան], մումովել [մըմըմըւվել]

Կ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով կազմված բաղաձայնական շարքերով սկսվող հաջորդականությունները հայերենում բավականին գործուն են: Մի կողմ թողնելով բոլոր տարբերակային ձևերը ուսումնասիրության համար առանձնացրել ենք բաղաձայնական հինգանդամ շարքով սկսող հետևյալ բառաձևերը՝ կլպտալ [կըլպըտալ], կմթվել [կըմըթըվել], կմշարով

[կըմբշտրուկ], կնդրկային [կընդբրկային], կննովել [կընճըովէլ], կըն-
աքնաոց [կընտընաոց], կրեայուն [կըրճըայուն], կցկցվել [կըցկըցվէլ],
կցմցվել [կըցմըցվէլ]: Ընդամենը 9 կազմութիւն:

Հ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հաջորդականութիւնները 3-ն են՝ հորե-
դիուն [հըրընդիուն], հրհրվել [հըրհըրվէլ], հրմշտել [հըրմըշտէլ]:

Ձ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Կան նման կազմութիւնի երկու բառ՝ ձգձգվել [ձըքձըքվէլ] և ձգմըգ-
վել [ձըքմըքվէլ]:

Ղ բաղաձայնով սկսող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Աղայանի բառարանում կան երկու բառ այսպիսի կազմութիւն՝
ղնջղնել [ղընջըղնէլ] և ղնջրտալ [ղընջըրտալ], որոնք թերեւս ավելի
շուտ բարբառային կազմութիւններ են, քան գրական հայերենի բառեր:

Ճ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հաջորդականութիւններ ունեցող բառերը
ավելի գործածական են գրական հայերենում: Նման կազմութիւններից
են՝ նլպլտալ [ճըլպըլտալ], նվստալ [ճըլվըստալ], նխլովել [ճըխըլու-
վէլ], նդնդվել [ճըրճըրդվէլ], նմշկվել [ճըմըշկվէլ], նմոքվել [ճըմըռոք-
վէլ], նննդկերեն [ճընճըրդկերէն], նշգրտել [ճըշգըրտալ], նոնշլուն
[ճըռընշլուն]: Ընդամենը 9 կազմութիւն:

Մ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Գրական հայերենում կան այս բաղաձայնով սկսվող 5 կազմութիւն-
ներ՝ մխնմվել [մըխըրճմվէլ], մշոնջենական [մըշտընջենական], մկրա-
վել [մըրկըրտվէլ], մրմնջալ [մըրմընջալ], մրհկվել [մըրըրհկվէլ]:

Ն բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Կա այսպիսի մեկ կազմութիւն՝ նկրտվել [նըրկըրտվէլ]:

Շ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Համեմատաբար գործուն են այս բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ
բաղաձայնական շարքեր ունեցող բառաձևերը՝ շնթոկել [շընթըրոկէլ],

շշկվել [շշշշշշշշ], շշշշշշ [շշշշշշշշ], շշպովել [շշշպշշշշ],
շպշպովել [շշշպշշշշ], շշշշշշ [շշշշշշշշ], շշշշշշ [շշշշշշշշ],
շշկոտել [շշշկոտշշ]: Ընդամենը 8 կազմութիւն:

Չ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Կան ժողովրդախոսակցական լեզվում գործառնող 2 կազմութիւն-
ներ՝ շխրթմա [շխրթրթմա] և շնշնոտել [շնշնոնոտել]:

Պ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ շարքեր ունեցող բառաձևերն
են՝ պլեդրեկ [պլլլլլլլլլ], պլնննն [պլլլլլլլլլ], պլպլշշ [պլլլլլլլլ-
լլլ], պոստվել [պլլլլլլլլլ], պրտվյա [պլլլլլլլլա]: Ընդամենը 6
կազմութիւն:

Ջ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով կազմութիւնները հետեւյալն են՝ ջրմխվել [ջր-
մլլլլլլ], ջրջնվել [ջրլլլլլլլ], ջրջրկել [ջրլլլլլլլ], ջրջրհանել [ջր-
լլլլլլլ], ջրտնտեսութիւն [ջրլլլլլլլլլլլլ]: Ընդամենը 5 բառա-
ձև:

Ս բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Բառասկզբում բաղաձայնական շարքեր կազմող գործուն հնչյուննե-
րից մեկն է: Ունենք հետեւյալ բառերը՝ սլվլլլ [սլլլլլլլլ], սլտկալ
[սլլլլլլլլ], սկզբնաբան [սկլլլլլլլ], [լլսկլլլլլ], սկրքվել
[սկլլլլլլլ], սնկրտալ [սլլլլլլլլ], սննդվել [սլլլլլլլլ], սրնթրաշ
[սլլլլլլլլ], սրսկվել [սլլլլլլլլ], սրտմտել [սլլլլլլլլ], սիրքնել
[սլլլլլլլլ]: Ընդամենը 10 կազմութիւն:

Վ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Գրական հայերենում գործածական են այսպիսի 4 կազմութիւններ՝
վզվզյուն [վլլլլլլլլ], վնգստալ [վլլլլլլլլ], վրձնվել [վլլլլլլլլ],
վրնջյուն [վլլլլլլլ]:

Տ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականութիւններ

Այս բաղաձայնով սկսվող հաջորդականութիւններով բառերի մեծ
մասը ժողովրդախոսակցական լեզվի բառեր են: Ունենք հետեւյալ կազ-

մությունները՝ աղաղկել [տըղտըղկել], տմսկվել [տըմըսկվել], տնկլտալ [տընկըլտալ], տնկոտալ [տնկոտալ], տնաղվել [տընտըղվել], տը-
վընջյան [տըվընջյան], տըպակել [տըրպըտկել]: Ընդամենը 7 կազմու-
թյուն:

Յ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնով սկսվող բառերը հետևյալներն են՝ ցնկնվել [ցըն-
կընվել], ցնցղկել [ցընցըղկել], ցնցղնել [ցընցըղնել], ցնցղվել [ցըն-
ցըղվել], ցոպըտկի [ցըոպըտկի], ցըցղնել [ցըըցըղնել], ցըցնքել [ցըը-
ցընքել]: Ընդամենը 7 կազմություն:

Փ բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Հայերենի համեմատաբար գործուն հնչյուններից է, որոնց հաջոր-
դում են բաղաձայնական հաջորդականություններով շարքեր: Ունենք
հետևյալ կազմությունները՝ փմվվել [փըմվըվել], փվվել [փըվփըվել],
փնտրվել [փընտըրվել], փշփշյուն [փըշփըշյուն], փոնգտյուն [փըոըն-
գըտյուն], փոնշյուն [փըոընշյուն], փոնշտալ [փըոընշտալ], փսնքոտ
[փըսըլընքոտ], փրփինջան (բրբ.) [փըրփըրնջան]: Կազմությունների մեջ
երբեմն տեղ են գտել նաև զուտ բարբառային բառաձևեր, որոնց բովան-
դակությունը գրականում չի ներկայացվում առանձին բառով: Ներկայաց-
ված կազմությունների ընդհանուր թիվը 9-ն է:

Ք բաղաձայնով սկսվող հինգանդամ հաջորդականություններ

Այս բաղաձայնը լինում է բաղաձայնական շարքեր ունեցող բառերի
սկզբում: Հինգանդամ բաղաձայնական հաջորդականություններով սկըս-
վող բառերը հետևյալներն են՝ քլմստել [քըլմըստել], քլնգվել [քըլնընգ-
վել], քշփշյուն [քըշփըշյուն], քսմսվել [քըսմըսվել], քտըմնալից [քըտ-
մըմնալից], քտնքաբջիջ [քըրտընքաբջիջ], քրքշյուն [քըրքըշյուն],
քրքրվել [քըրքըրվել]: Ընդամենը 8 կազմություն: